

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถจัดหมวดหมู่ได้ดังนี้

1. พัฒนาการวัยเด็กตอนปลาย

พัฒนาการทางร่างกาย

พัฒนาการทางภาษา

พัฒนาการทางอารมณ์

พัฒนาการทางสังคม

พัฒนาการทางการเล่น

พัฒนาการทางสติปัญญา

พัฒนาการทางศีลธรรมและจรรยา

ประเภทความสนใจของวัยเด็กตอนปลาย

2. พัฒนาการวัยรุ่น

พัฒนาการทางร่างกาย

พัฒนาการทางอารมณ์

พัฒนาการทางสังคม

พัฒนาการทางปัญญา

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคม

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคม

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคม

ระดับของพฤติกรรมทางสังคม

4. ครอบคลุมกับการอบรมเลี้ยงดู

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. พัฒนาการวัยเด็กตอนปลาย

การศึกษาเรื่องของการพัฒนาการมนุษย์เป็นสิ่งละเอียดอ่อนและสลับซับซ้อน ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้น เพื่อส่งเสริมพัฒนาการในทิศทางที่เหมาะสม ในการศึกษาครั้งนี้เนื้อหาและกรอบของการศึกษาเกี่ยวข้องกับเด็กซึ่งอยู่ในช่วงวัยเด็กตอนปลาย จึงได้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องของการพัฒนาการชีวิตในช่วงวัยเด็กตอนปลาย โดยมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้คือ พัฒนาการในช่วงวัยเด็กตอนปลาย

วัยเด็กตอนปลายหรือวัยก่อนย่างเข้าสู่วัยรุ่น เริ่มตั้งแต่อายุ 7-12 ปี เป็นช่วงสำคัญ ช่วงหนึ่งของชีวิต เพราะบริบทสภาพแวดล้อมทางสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากวัยเด็กตอนต้น เด็กจะเริ่มออกจากบ้านดำเนินชีวิตส่วนหนึ่งสู่สังคมภายนอก นั่นคือโรงเรียน เด็กจะปรับตัวที่จะเรียนรู้บทบาทใหม่ทั้งทางด้านการศึกษา บทบาทการเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม โรงเรียน กิจกรรมการเล่น ความสนใจ ทักษะความคิดที่เปิดกว้าง เป็นต้น พัฒนาการแต่ละด้านของเด็กจะมีพัฒนาการที่ควบคู่กันไปทั้งทางด้านกายและจิตใจ เหตุนี้เด็กในวัยเด็กตอนปลายจึงเริ่มต้นที่จะเปลี่ยนแปลงเจตคติบางอย่างและพฤติกรรมความสนใจต่าง ๆ รวมไปถึงเป็นวัยที่เป็นจุดเริ่มต้นของการมีวุฒิภาวะทางเพศ (sexually mature) ซึ่งเด็กบางคนจะแสดงออกถึงความช้า-เร็วที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับความพร้อมทางร่างกายของแต่ละบุคคลเป็นองค์ประกอบที่จะกำหนด

พัฒนาการทางร่างกาย

พัฒนาการทางด้านร่างกายสำหรับเด็กวัยนี้เป็นไปในลักษณะที่ล่าช้า แต่ยังคงมีความสัมพันธ์กับอัตราการเจริญเติบโตจนกว่า การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่วัยรุ่นจะเริ่มขึ้น โดยเฉลี่ยประมาณ 2 ปี ก่อนที่เด็กจะมีวุฒิภาวะทางเพศ เด็กจะมีรูปร่างสูงยาว แก่ง้างไม่ได้สัดส่วน ความสูงจะเพิ่มขึ้นทุกๆปี ประมาณ 5-7 ซม. โดยเฉลี่ยเด็กหญิงอายุ 11 ปี จะมีส่วนสูงประมาณ 145 ซม. แต่เด็กชายอายุ 11 ปีจะมีความสูงต่ำกว่าเพียงเล็กน้อยประมาณ 143 ซม. น้ำหนัก ของเด็กจะเพิ่มขึ้นในเชิงมากกว่าการเพิ่มขึ้นของส่วนสูง โดยพบว่าจะเพิ่มขึ้นประมาณ 2-2.3 กิโลกรัมทุก ๆ ปี หรืออาจจะมากกว่านั้น เด็กหญิงอายุ 11 ปีจะมีน้ำหนักมากกว่า เด็กชายที่อายุเท่ากันส่วนเนื้อเยื่อไขมันมีจำนวน 25 เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักร่างกายทั้งหมด เด็กในวัยนี้ส่วนของ ศีรษะยังคงใหญ่กว่าร่างกายโดยรวมทั้งหมด บางส่วนของบริเวณใบหน้าที่ยังไม่ค่อยได้สัดส่วนเริ่มหายไป เช่น ปากและขากรรไกรเริ่มจะมีขนาดใหญ่ขึ้น หน้าผากกว้างและแบน ริมฝีปากเต็ม เป็นต้น เนื่องจากระบบกล้ามเนื้อยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ส่วนของมือและเท้ามีลักษณะใหญ่ขึ้น แต่มีอัตราการเจริญเติบโตที่ช้าลง ตามปกติวัยเด็กตอนปลายจะมีฟันแท้ขึ้นประมาณ 28 ซี่ ในจำนวนทั้งหมด 32 ซี่ ส่วนฟันกรามที่เหลือ อีก 4 ซี่ จะปรากฏขึ้นในช่วงระหว่างวัยรุ่น

ทักษะการเรียนรู้ของเด็ก 7-12 ปีที่เด่นชัด มุรธส สว่างบำรุง (2543) สามารถแบ่งไว้ดังนี้

1. การช่วยเหลือตนเองได้ เด็กจะสามารถจะจัดการหรือช่วยเหลือตนเองได้ทุกอย่าง ตั้งแต่การรับประทานอาหาร การแต่งตัว การอาบน้ำ หวีผม ซึ่งเกือบจะมีความสามารถในการจัดการโดยใช้เวลาใกล้เคียงกับผู้ใหญ่
2. การช่วยเหลือสังคม เด็กวัยนี้สามารถช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ได้ เช่น การเลี้ยงน้อง ซักผ้า รีดผ้า ล้างจาน ถูบ้าน เป็นต้น บทบาทหน้าที่ในโรงเรียน เด็กสามารถช่วยเหลือครู หรือบุคคลอื่นๆ ได้ เช่น การทำเวร การรักษาความสะอาดในห้องเรียน การช่วยเก็บเศษกระดาษ ในโรงเรียน การเป็นตัวแทนของโรงเรียนในด้านต่าง ๆ เป็นต้น
3. ทักษะการเรียนรู้ในโรงเรียน บรรยาการการเรียนรู้การสอนภายในโรงเรียนที่มี ครู นักเรียนเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญจะมีส่วนผลักดันหรือเสริมสร้างทักษะการพัฒนาในการตอบสนองความต้องการของเด็กทางด้าน การขีดเขียน วาดรูป ระบายสี การปั้นดินน้ำมันหรือดินเหนียว การร้องเพลง ฯลฯ
4. ทักษะในการเล่น ส่วนใหญ่เด็กวัยนี้สามารถแสดงออกทางด้านทักษะในการเล่นได้หลายอย่าง เช่น การขว้างและจับลูกบอล การขี่จักรยาน การเล่นสเกต การว่ายน้ำ การวิ่ง เปรี๊ยะ เป็นต้น

สรุปแล้วเด็กจะเกิดการเรียนรู้ได้นั้นย่อมจะขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว เวลาและโอกาสความพร้อมของโครงสร้างร่างกายและการพัฒนาทักษะก่อนหน้านั้น รวมไปถึงสิ่งที่เป็นนิยามของกลุ่มทั้งหมดนี้จะเป็นการกระตุ้นให้มีการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่ดีต่อไป และความแตกต่างทางเพศเป็นสิ่งที่เด็กวัยนี้แสดงออกให้เห็นเช่นกัน ซึ่งไม่ได้แสดงออกเฉพาะทักษะในการเล่นของเด็กวัยเดียวกันเท่านั้น ยังรวมไปถึงระดับความสมบูรณ์ของทักษะต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยจะสังเกตว่าเด็กหญิงจะสามารถเข้าใจในเรื่องกฎเกณฑ์ การใช้กล้ามเนื้อนิ้วมือ เช่น การวาดรูป การเย็บปักถักร้อย การประดิษฐ์สิ่งของต่าง ๆ ได้ดีกว่าเด็กผู้ชาย ส่วนความสามารถทักษะที่เด็กผู้ชายทำได้ดีกว่าเด็กผู้หญิงคือ การใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขว้าง การโยน การเลี้ยงลูกบาสเกตบอล การเตะฟุตบอลในระยะไกล การชกมวย รวมไปถึงการใช้พลังกำลังประกอบกิจกรรมอื่นๆ

พัฒนาการทางภาษา

เมื่อเด็กได้ออกสู่สังคมภายนอกมากขึ้น เด็กจะพบว่าการเล่นเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้ได้การยอมรับจากสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจอย่างแรงกล้าที่เด็กจะเกิดการเรียนรู้การใช้ภาษาได้ดีขึ้น ปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างให้เด็กมีการปรับปรุงเรื่องการใช้ภาษามีอยู่ 3 ปัจจัย ดังนี้

1. บิดา มารดา ที่มีพื้นฐานทางครอบครัวอยู่ในระดับกลางจนถึงระดับสูง จะตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ภาษาพูด และจะเป็นการจูงใจอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กใช้ภาษาพูดได้อย่างถูกต้อง ทั้งในเรื่องของการออกเสียง การใช้ไวยากรณ์ และยังเป็นการสนับสนุนให้เด็กมีส่วนร่วมกับการสนทนาภายในครอบครัวอีกด้วย

2. วิทยุและโทรทัศน์ ถือได้ว่าเป็นต้นแบบในการใช้ภาษาพูดของเด็กวัยนี้ เพราะการฟังเสียงจากโทรทัศน์ตามช่องต่างๆ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จะช่วยส่งเสริมให้เด็กได้ฝึกทักษะการฟัง การออกเสียง การทำความเข้าใจความหมายได้อย่างรวดเร็ว เนื่องจากเด็กได้เห็นภาพประกอบพร้อมๆกับการใช้ภาษาพูดสื่อสารออกมา สำหรับสื่อทางวิทยุ มีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้เด็กได้ฟังเสียงอย่างถูกต้อง รวมถึงการเลือกใช้ภาษาพูดให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เวลา และโอกาสในขณะนั้น

3. การอ่าน ความสามารถในการเขียนหนังสือ เข้าใจความหมายของคำ และการออกเสียงที่ถูกต้องของคำหรือประโยคนั้น ทำให้เด็กสามารถอ่านหนังสือได้ การอ่านจะช่วยให้เด็กเข้าใจความหมายของศัพท์ และรูปแบบของประโยคที่ถูกต้องว่ามีลักษณะอย่างไร

พัฒนาการทางอารมณ์

การแสดงออกของอารมณ์สำหรับเด็กวัยนี้พบว่า การแสดงออกของอารมณ์ที่ค่อนข้างจะรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอารมณ์เชิงลบ เด็กเรียนรู้ว่าไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ความเป็นไปได้ที่เด็กจะแสดงออกจึงทำได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น เด็กมีทัศนะว่า การแสดงอารมณ์ที่เข้าข่ายลักษณะของวัยทารก การถอยหนีซึ่งเป็นปฏิกิริยาของความกลัว หรือความรู้สึกลึบๆ สิ่งเหล่านี้ไม่แสดงออกถึงความมีน้ำใจนักกีฬาอย่างที่ควรจะเป็น ดังนั้น เด็กจึงพยายามเรียนรู้ที่จะควบคุมการแสดงออกของอารมณ์ภายนอกอย่างเหมาะสม

ขณะเดียวกันการแสดงออกของอารมณ์เชิงบวกเป็นสิ่งที่พบเห็นได้เสมอในเด็กวัยนี้ แต่ยังไม่มีความเหมาะสมเท่าที่ควร โดยทั่วไปเด็กจะได้รับความกดดันจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวล และความคับข้องใจ

ลักษณะเด่นของพัฒนาการทางอารมณ์มีดังนี้

1. เด็กสามารถควบคุมอารมณ์ได้ในระดับหนึ่ง
2. มักจะแสดงออกทางอารมณ์โดยใช้เสียง เด็กจะหาคำกล่าวที่ไม่สุภาพมาพูดเมื่ออยู่ตามลำพัง และอาจจะบอกรับอารมณ์กับสัตว์เลี้ยง
3. ให้ความสำคัญต่อการรักษาอารมณ์ของตนเอง ประกอบกับเรียนรู้ที่จะเอาใจเขามาใส่ใจเรา

4. เด็กจะกลัวการไม่ยอมรับจากสมาชิกภายในกลุ่มอย่างมาก ไม่ต้องการเป็นจุดเด่นหรือจุดด้อยของกลุ่ม

5. ไม่ต้องการเปรียบเทียบกับเด็กคนอื่น ๆ เพราะจะทำให้ตนเกิดความรู้สึกด้อยกว่า ส่วนมากมักจะชื่นชอบคำชมเชย

6. บางครั้งเปลี่ยนแปลงความรู้สึกได้บ่อย เอาแน่นอนไม่ได้

7. อยู่ระหว่างความเป็นเด็กกับความเป็นผู้ใหญ่ เกิดความสับสนทางพฤติกรรมในบางครั้ง

ประเภทของอารมณ์เชิงลบที่พบในวัยเด็กตอนปลาย

1. อารมณ์วิตกกังวล (anxiety) เกิดจากการเกรงว่าจะไม่ได้รับความรักและการยอมรับหรือการพลัดพรากจากบิดา มารดา ดังนั้น เด็กจึงหาทางระบายออกด้วยการใช้กลไกป้องกันทางจิต (defense mechanism)

2. อารมณ์กลัว เด็กสามารถจะแยกแยะสิ่งเร้าชนิดไหนควรกลัวหรือไม่ควรกลัว ซึ่งทำให้เห็นว่า เด็กรู้จักคิดไตร่ตรองและมีเหตุผลเรื่องของความกลัวมากกว่าวัยที่ผ่านมา

3. อารมณ์เศร้า จัดว่าไม่แสดงออกมากนักโดยส่วนมากจะเป็นอารมณ์เศร้าโดยทั่วไป อาทิ เช่น ของหาย โดนผู้ใหญ่ตำหนิ เป็นต้น

4. อารมณ์โกรธ เกิดจากการถูกรังแก เยาะเย้ย ถูกวิพากษ์วิจารณ์ ความขัดแย้ง กับเพื่อนร่วมวัย หรืออื่นๆ บางครั้งเด็กอาจตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยการใช้กำลังหรือถอยหนี

พัฒนาการทางสังคม

นักจิตวิทยามีทัศนะว่า เด็กวัยนี้เป็นวัยแห่งการรวมกลุ่ม (gang age) เด็กจะนิยมชมชอบเอกลักษณ์ตามแบบอย่างของกลุ่ม กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางสังคมของเด็กอย่างมาก เนื่องจากเด็กต้องการการยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกภายในกลุ่ม

ประเภทของกลุ่มเพื่อนวัยเด็กตอนปลายมีลำดับขั้นดังนี้

1. การร่วมกัน (associate) ลำดับขั้นนี้จะเกี่ยวข้องกับบุคคลพึงพอใจที่จะอยู่ภายใต้สถานการณ์อย่างเดียวกันโดยที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน อายุและเพศไม่เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด เช่น ผู้ปกครองเฝ้ามองดูการเล่นกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็กแต่เพียงอย่างเดียว ไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเล่นหรือเป็นสมาชิกของกลุ่มด้วย

2. เพื่อนเล่น (playmates) ลักษณะเช่นนี้จะแตกต่างจากลำดับแรก คือ เด็กมีความพึงพอใจที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ในการทำกิจกรรมระหว่างกัน การเล่นมีลักษณะของการแข่งขัน คล้อยตาม ร่วมมือ และที่สำคัญเด็กสนใจที่จะเลือกเพื่อนเล่นเป็นเพศเดียวกัน

3. เพื่อนแท้ (friend) ระยะต่อมา เด็กจะค่อย ๆ พัฒนาจากการเป็นเพื่อนเล่นมาเป็นเพื่อนแท้ที่สามารถคอยให้คำปรึกษาหารือชี้แนะ รักษาความลับ ไว้วางใจและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันได้ เพื่อนแท้ของเด็กซึ่งคบหาสมาคมกันอย่างจริงจังจะมีประมาณ 2-3 คน เท่านั้น

พัฒนาการทางการเล่น

การเล่นจัดเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่เด็กทุกคนให้ความสนใจเป็นพิเศษ การเล่นมีประโยชน์ต่อพัฒนาการของเด็ก เพราะสามารถตอบสนองความต้องการรวมกลุ่มของเด็ก ส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา การระบายอารมณ์ ทำให้เด็กตระหนักรู้ถึงความเข้าใจตนเองอีกทั้งยังรับรู้ความรู้สึกที่เพื่อน ๆ มีต่อเด็กเป็นผลให้เด็กค่อย ๆ ปรับตัวเข้ากับกลุ่มเพื่อนได้ในที่สุด เด็กจะใช้เวลาส่วนหนึ่งไปมีกิจกรรมการเล่นร่วมกับเพื่อน ระยะเวลาในการเล่นของเด็กจะมากขึ้นเรื่อย ๆ ย่อมจะขึ้นอยู่กับผู้นำกลุ่มและการยอมรับให้ร่วมเล่นด้วยหรือไม่ การเล่นแต่ละครั้งของเด็กหญิงและเด็กชายจะคำนึงถึงความเหมาะสมทางเพศเป็นหลักและชนิดของการเล่นอย่างไหนถึงจะเหมาะกับเพศใดมากกว่า โดยเด็กจะหลีกเลี่ยงกิจกรรมการเล่นที่ไม่เหมาะสมกับเพศของตนและไม่คำนึงถึงความนิยมชมชอบส่วนตัวเป็นเกณฑ์

พัฒนาการทางสติปัญญา

มูรูส สว่างบำรุง (2543 หน้า 71) เห็นว่าเด็กวัยนี้จะมี ความเข้าใจเรื่องความคงตัวของสสาร ความมีเหตุผล ความสมดุล หรือ กฎเกณฑ์ต่างๆ นอกจากนั้น เด็กสามารถสร้างภาพในใจ คิดเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์ของสิ่งของ สามารถจัดประเภทของหมวดหมู่โดยใช้กฎเกณฑ์มาเป็นแนวทางในการจัดแบ่ง การจัดเรียงลำดับที่ถูกต้อง และมีทักษะในการคิดย้อนกลับไปได้ เมื่อเด็กได้เข้าโรงเรียนแล้ว เด็กจะได้รับการพัฒนาการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ จากสื่อหลายประเภท ควบคู่กับกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรของทางโรงเรียน พร้อมกับการพัฒนาการทางระดับสติปัญญาสูงขึ้น สาระสำคัญของพัฒนาการด้านสติปัญญามีดังนี้

1. สิ่งมีชีวิต

อาจจะมองดูเหมือนว่าเป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถเคลื่อนที่ได้ นั้นเป็นสิ่งไม่มีชีวิต เช่น แม่น้ำ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เป็นต้น เด็กจะค่อย ๆ ตระหนักรู้และเข้าใจเพิ่มขึ้นว่าการเคลื่อนไหวไม่จำเป็นต้องจัดเข้าข่ายของสิ่งมีชีวิตเสมอไป

2. ความตาย

เด็กบางคนซึ่งเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเสียชีวิตของบุคคลภายในครอบครัว หรือสัตว์เลี้ยงสามารถทำความเข้าใจความหมายของการเสียชีวิตอย่างแท้จริงได้ ทั้งนี้ความเข้มข้นต่อการสูญเสียของเด็กจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปฏิริยาการแสดงออกของบุคคลรอบข้าง

3. หน้าทีของอวัยวะภายในร่างกาย

แม้เด็กวัยนี้จะได้รับการศึกษาเรื่องสุภาพอนามัยแล้ว แต่สิ่งที่ปรากฏคือแนวความคิดในเรื่องของหน้าที่อวัยวะภายในร่างกาย ยังไม่ถูกต้องและไม่สมบูรณ์ เด็กเกิดความสับสนว่าอวัยวะใดอยู่บริเวณส่วนไหนของร่างกายและทำหน้าที่สำคัญต่อร่างกายอย่างไร

4. ระยะทาง

จากพื้นฐานทางด้านเรขาคณิตที่เด็กได้รับการถ่ายทอดความรู้ ส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก ทำให้เข้าใจความหมายของปริมาณ กิโลเมตร นิ้ว ฟุต ไมล์ ความใกล้ หรือไกลได้ดี

5. จำนวนตัวเลข

เด็กเริ่มต้นเข้าใจความหมายใหม่ ๆ ของจำนวนตัวเลขด้วยการใช้เงินแลกเปลี่ยนเงินตราเพื่อการซื้อสิ่งของ ตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งจะมีเรื่องของตัวเลขมาเกี่ยวข้องเสมอ หรือแม้จนกระทั่งการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ที่เด็กจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเบื้องต้น

6. การใช้เงิน

การไปโรงเรียนเป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้เรื่องการใช้จ่ายเงิน ผู้ปกครองมักจะมอบเงินจำนวนหนึ่งให้เด็กไปเพื่อซื้อขนมหรือของเล่นตามที่เด็กสนใจ ด้วยเหตุนี้เด็กเริ่มเกิดความเข้าใจในคุณค่าของการใช้เหรียญสตางค์ หรือธนบัตรแต่ละประเภทว่ามีจำนวนเงินมากน้อยแตกต่างกันอย่างไร ทั้งนี้โอกาสความเป็นไปได้ในการใช้เงินของเด็กย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านฐานะเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นประเด็นสำคัญ

7. เวลา

กฎเกณฑ์การจัดระเบียบตามตารางเวลาที่ทางโรงเรียนได้กำหนดไว้ใน 1 สัปดาห์มีผลต่อการพัฒนาความเข้าใจเรื่องของเวลาได้ดี เด็กจะเกิดการเรียนรู้ว่าควรควบคุมเวลาอย่างไรจึงจะเหมาะสม

8. ตนเอง

แนวความคิดของเด็กเกี่ยวกับตนเอง (Self) นั้น เด็กเริ่มมองตนเองได้กระจ่างชัดขึ้น จากการสะท้อนความคิดเห็นของครูผู้สอนหรือครูประจำชั้น และเพื่อน ๆ ร่วมชั้นเรียน โดยที่เด็กได้รับการเปรียบเทียบความแตกต่างด้านความรู้ความสามารถกับเพื่อน ๆ ซึ่งจะเป็นกระจกสะท้อนภาพลักษณ์ของเด็ก

9. บทบาททางเพศ

เนื่องจากเด็กสามารถพัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับเพศของตนได้อย่างถูกต้อง เด็กจะพิจารณาพฤติกรรมที่แสดงออกที่เหมาะสมกับบทบาททางเพศ โดยได้รับอิทธิพลจากสังคม (Social) ที่มักจะส่งเสริมสนับสนุนให้บทบาทของเพศชายควรจะเป็นบุคลิกที่มีลักษณะฉลาด มีชื่อเสียง แสดงความเป็นผู้นำพร้อมทั้งมีความกล้าหาญมากกว่าเพศหญิง

10. บทบาทหน้าที่ทางสังคม

นอกเหนือจากบทบาทหน้าที่ของการเป็นสมาชิกภายในครอบครัวแล้ว เด็กจำเป็นต้องเข้าใจที่จะตระหนักรู้และเข้าใจเกี่ยวกับบทบาททางสังคมของกลุ่มเพื่อน ศาสนา เชื้อชาติ และสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม ค่านิยมของสังคม กฎเกณฑ์ วัฒนธรรม รวมถึงเจตคติของผู้ปกครองที่มีต่อสถานภาพเหล่านั้น

11. ความสวยงาม

เกณฑ์การตัดสินใจเรื่องของความสวยงามตามความคิดเห็นของเด็ก ย่อมจะขึ้นอยู่กับมาตรฐานของกลุ่มเพื่อนเป็นหลัก มากกว่าที่จะยึดถือหรือนิยมชมชอบตามความรู้สึกรับรู้ของตนเอง

12. ความสนใจวิชาต่าง ๆ

ส่วนมากมักจะพบว่าเด็กผู้ชายจะให้ความสนใจวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ เครื่องจักรกล การประดิษฐ์คิดค้น ขณะเดียวกันเด็กผู้หญิงกลับสนใจทางด้านหัตถกรรม งานเย็บปักถักร้อย การทำอาหารมากกว่า

พัฒนาการทางศีลธรรมและจรรยา

Piaget ได้ศึกษาค้นคว้าทฤษฎีพัฒนาการจริยธรรมโดยมุ่งเน้นเน้นที่ความรู้ความเข้าใจสังคม เขาได้อธิบายพัฒนาการทางศีลธรรมและจรรยาของเด็กที่มีอายุระหว่าง 5-12 ปี ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับจรรยาวิพากษ์ (Moral judgement) เริ่มเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ เด็กจะมีความคิดที่ยึดหยุ่นไม่ตายตัว รู้ว่าสิ่งใดถูก – ผิด อะไร ดี – ชั่ว พฤติกรรมแบบไหนสมควรกระทำและไม่ควรกระทำ ทั้งหมดนี้เป็นผลลัพธ์จากการอบรมสั่งสอนของบิดา มารดา ผู้ปกครอง บริบททางสังคม และวัฒนธรรมที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้ทางด้านศีลธรรมและมโนธรรม เนื่องจากเด็กวัยนี้มีการพัฒนาความคิดในขั้นของความมีเหตุผลสูงขึ้น สามารถคิดหรือทำความเข้าใจได้ ดังนั้น Piaget จึงสรุปขั้นตอนของพัฒนาการทางศีลธรรมและมโนธรรมออกเป็น 3 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ก่อนที่จะคิดตัดสินใจเรื่องศีลธรรมจรรยา (Premoral judgement) อยู่ในช่วง 2 - 5 ปี เป็นระยะเริ่มแรกที่เด็กไม่สามารถแยกแยะ ถูก – ผิด ดี – ชั่ว ได้ เด็กยังไม่เข้าใจกฎเกณฑ์ และกติกาทางสังคมที่เป็นกรอบกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในสังคม

ขั้นที่ 2 เริ่มเห็นความเป็นจริงเรื่องศีลธรรมจรรยา (Moral realism) อายุ 5 – 9 ปี เด็กจะมีพัฒนาการทางศีลธรรมจรรยาเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ในขั้นนี้เด็กจะรู้จักเคารพกฎเกณฑ์กติกา ระเบียบ ข้อบังคับ หรือข้อตกลงต่างๆ โดยที่เด็กจะนำกฎเกณฑ์เหล่านี้มาเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 3 เข้าใจเรื่องศีลธรรมจรรยาอย่างมีเหตุผล (Autonomous morality) เริ่มตั้งแต่อายุ 10 ขวบขึ้นไป เด็กจะเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการใช้กฎเกณฑ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล ยอมรับและเคารพกฎเกณฑ์ของสังคมโดยมีจุดมุ่งหมายให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอยู่อย่างสงบ เรียบร้อย หากมีการฝ่าฝืนทำผิดกฎเกณฑ์หรือไม่ปฏิบัติตาม บุคคลนั้นจะต้องได้รับการลงโทษ ทั้งนี้การลงโทษจะต้องมีการปฏิบัติอย่างยุติธรรมเพื่อความเท่าเทียมกันในสังคม การลงโทษมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้เด็กคล้อยตามความคาดหวังของสังคมในอนาคตทั้งนี้เพราะเด็กต้องการที่จะหลีกเลี่ยงต่อการลงโทษ และต้องการได้รับรางวัลมากกว่า

ประเภทความสนใจของวัยเด็กตอนปลาย

เนื่องมาจากความแตกต่างในเรื่องของความสามารถ และประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กที่มีเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ความสนใจของเด็กมีอย่างหลากหลาย ดังนี้

1. รูปร่าง เด็กเริ่มให้ความสนใจต่อรูปร่าง หน้าตา ของตนเองถ้าได้อยู่บ้านตามลำพังเด็กจะต้องกระจุกสังเกตพิจารณารูปร่างของตนเอง หรืออาจจะมีการเปรียบเทียบความแตกต่างของรูปร่างกับเพื่อนร่วมวัยว่าตนเองมีส่วนเด่นหรือด้อยอย่างไร

2. เพศ ความอยากรู้อยากเห็นของเด็กสามารถที่จะเกิดขึ้นได้เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง ที่เด็กไม่เคยรู้และเข้าใจมาก่อนเกี่ยวกับเพศว่ามีที่มาอย่างไร บทบาทความสัมพันธ์ระหว่าง บิดา มารดา เกี่ยวข้องกับการสืบพันธุ์และกระบวนการเกิดของมนุษย์นั้นเป็นอย่างไร ความสนใจของเด็กมิได้แสดงออกถึงความต้องการทางเพศเหมือนกับวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ เด็กเพียงแต่ต้องการทราบ ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อให้หายจากความสงสัยภายในจิตใจเด็กเท่านั้น เนื่องจากสังคมไทยค่อนข้างจะมองเรื่องของเพศเป็นสิ่งที่ต้องห้ามและไม่ควรที่จะเปิดเผยให้ใครทราบ ดังนั้น การสอบถามจากบิดา มารดา อาจจะไม่ได้รับข้อมูลกระจ่างเท่าที่ควร เด็กจึงพยายามแสวงหาข้อมูลเรื่องเพศเพิ่มเติมจากการอ่านหนังสือ หรือการพูดคุยกันในกลุ่มเพื่อน ๆ

3. เสื้อผ้า การมีเสื้อผ้าชุดใหม่สามารถดึงดูดความสนใจของเด็ก แต่เสื้อผ้านั้นจะต้องมีลักษณะคล้าย ๆ กับกลุ่มเพื่อน ๆ โดยทั่วไปเด็กนิยมสีสนของเสื้อผ้ามากกว่าแบบของเสื้อผ้า

4. ชื่อและชื่อเล่น เด็กจะให้ความสนใจชื่อและชื่อเล่นของตนก็ต่อเมื่อ ชื่อของเด็กแตกต่างจากชื่อของเพื่อน ๆ อย่างมาก และเด็กมักไม่ต้องการให้ใครนำชื่อของตนไปล้อเลียน วิพากษ์วิจารณ์ หรือหัวเราะเยาะ

5. โรงเรียน ในระยะ 1 ปีแรกของการเข้าโรงเรียน เด็กจะแสดงความกระตือรือร้นต้องการไปโรงเรียน แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความสนใจของเด็กที่มีต่อโรงเรียนเริ่มลดลง เกิดความเบื่อหน่ายไม่ค่อยอยากไปโรงเรียน เด็กมีเจตคติต่อเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป เกิดความไม่ชอบใจบางสิ่งบางอย่าง อย่างไรก็ตามเด็กยังคงชอบในเนื้อหาของกิจกรรมนอกหลักสูตรอยู่

6. สุขภาพ เมื่อเด็กมีอาการเจ็บป่วยหรือสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง เด็กจะเริ่มสนใจเรื่องของสุขภาพร่างกาย และถ้าเด็กชายเจ็บป่วยบ่อย ๆ เด็กจะถูกมองว่ามีลักษณะอ่อนแอ ขี้โรค อาจถูกเพื่อนหยิกขยี้เรื่องนี้มาล้อเลียนได้

7. ศาสนา ความคิดเชิงเหตุผลของเด็กได้รับการพัฒนาขึ้นมาทำให้เกิดความสงสัยเกี่ยวกับคำสอนของศาสนาว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับนรก สวรรค์ กรรม บาป บุญ เป็นต้น

8. ร่างกายของมนุษย์ เป็นเรื่องปกติถ้าเราไม่สามารถจะสังเกตการทำหน้าที่ของร่างกายได้โดยตรง ดังนั้นเด็กวัยนี้จึงตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น และแสวงหาความพึงพอใจให้กับตนเอง ด้วยการถามคำถามและหาหนังสือมาอ่านประกอบเพิ่มเติมความเข้าใจให้กระจ่างยิ่งขึ้น

2. พัฒนาการในช่วงวัยรุ่น

วัยรุ่นเป็นวัยครึ่งเด็กครึ่งผู้ใหญ่ วัยรุ่นจึงเป็นวัยที่มักมีปัญหาความสัมพันธ์กับเด็ก ผู้ใหญ่ และกับวัยรุ่นด้วยกัน ถ้าเด็กก่อนวัยรุ่นได้รับการเลี้ยงดูมาดี เมื่อเข้าสู่วัยรุ่นก็มีปัญหาน้อย และถ้าผู้ใหญ่ปฏิบัติต่อวัยรุ่นอย่างเหมาะสมเขาก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีได้ง่าย แต่ปัญหาสำหรับวัยรุ่นก็มักจะเกิดขึ้นเสมอ ดังนั้นจึงจะขอกล่าวถึงพัฒนาการวัยรุ่นดังนี้

พัฒนาการทางกาย

อัตราความเจริญเติบโตของวัยรุ่นเริ่มช้าลง รูปร่างเข้าส่วนของผู้ใหญ่ เด็กหญิงอายุ 14 ปี ส่วนมากจะมีระดู เด็กที่มีระดูแล้วยังอยู่ในระยะที่จะเติบโตขึ้นทั้งทางน้ำหนักและส่วนสูง ความเติบโตทางส่วนสูงใกล้จะสิ้นสุดลงเมื่ออายุ 14 ปี มีบ้างที่อาจสูงขึ้นเล็กน้อยหลังอายุ 15 ปี และจะไม่สูงขึ้นอีกเมื่ออายุประมาณ 17-18 ปี แต่การเพิ่มน้ำหนักยังคงดำเนินไปอีกในอัตราที่ช้าลง ลักษณะเพศขั้นที่สองเจริญอย่างสม่ำเสมอ รังไข่เจริญอย่างรวดเร็ว ทรวงอกได้ขนาดใกล้เคียงกับของผู้ใหญ่ ขณะที่อวัยวะเพศเพิ่มมากขึ้น กระดูกข้อมือของเด็กผู้หญิง 14 ปี ใหญ่กว่าของเด็กชายเล็กน้อย เด็กชายที่มีอายุ 14 ปีไปแล้ว กระดูกข้อมือทั้งสองเพศพัฒนาเท่ากันทั้งความแน่นและความแข็งแรงของกระดูก เพียงแต่ของชายใหญ่กว่าเท่านั้น และจะใช้วิธีวัดเคลื่อนไหวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ร่างกายเด็กชายอายุ 15 ปี มีขนาดใหญ่มาจนทำให้ใบหน้าดูเล็กลง เมื่อเทียบกับร่างกายทั้งหมด อวัยวะได้

ขนาดใหญ่ ขนตามแขนขามีมากขึ้น หนวดเคราหยาบขึ้น เด็กชายเริ่มมีส่วนสูงทันเด็กหญิงเมื่ออายุ 15 ปีและนับแต่นี้เรื่อยไป ทั้งทางด้านส่วนสูง และน้ำหนัก

ด้านสายตา เด็กวัยรุ่นสามารถใช้สายตาได้ดีกว่าวัยที่ผ่านมา เนื่องจากวัย 12 ปี เป็นวัยที่เด็กมีการเปลี่ยนแปลงภายใน สายตาวางกำลังลดระดับลงและถ้ายังคงลดลงเรื่อยๆก็จะทำให้เป็นคน สายตาสั้นได้ เด็กที่ไม่มีสายตาวางเมื่ออายุ 11 ปี มีแนวโน้มที่จะสายตาสั้นเมื่ออายุ 13 ปีได้ นัยน์ตาของเด็กสามารถปรับคุณภาพได้มาก นัยน์ตาทั้งสองข้างทำหน้าที่ร่วมกันได้ดีขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่อายุ 13 ปี เป็นต้นมา เมื่อเข้าอายุ 15 ปี เด็กจึงจะสามารถใช้สายตาทำงานในระยะไกลและใกล้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้สายตาเคลื่อนไหวและมองภาพหมุนได้ดีขึ้น อวัยวะเคลื่อนไหวใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว ต่อมไพเนียลซึ่งลดขนาดลงจะฝ่อตัวลง ทำให้มีความรู้สึทางเพศ กระเพาะอาหารและอวัยวะภายในทำงานแข็งขันขึ้น

พัฒนาการทางอารมณ์

อารมณ์ของเด็กวัยรุ่นมักเป็นผลสืบเนื่องมาจากระยะก่อนวัยรุ่นด้วย บางครั้งอาจเพิ่มความรุนแรงขึ้น คือมีอารมณ์รุนแรง แสดงความรู้สึกตรงไปตรงมาอย่างเปิดเผย เด็กอาจรู้สึกว่าคุณมีความสุขและเต็มไปด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง แต่ในวันต่อไปและจะรู้สึกหดหู่เต็มไปด้วยความสงสัยก็ได้ ความชอบและไม่ชอบของเด็กวัยนี้จะมีอารมณ์รุนแรงมาก ไม่ยอมใครง่ายๆ ในเวลาเดียวกันอาจจะเป็นคนโอ้อวดอารีและเห็นแก่ตัวอย่างเด็กๆ วัยรุ่นต้องการโอกาสที่จะได้วิจารณ์และแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับผู้ใหญ่ โดยไม่คิดว่าตนเองผิด ถ้าพ่อแม่ยอมให้เด็กแสดงความคิดเห็นหรือขัดแย้งในเรื่องบางเรื่องได้ ก็จะช่วยให้เด็กได้รู้จักวิธีการดีขึ้นทีละน้อย แต่ถ้าไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นบ้าง เด็กก็จะเกิดความเครียดขึ้น อาจทำให้เกิดการเก็บตัวตามลำพัง และไม่ต้องการให้ใครรบกวนได้ เด็กวัยนี้เป็นวัยเข้าหมู่เข้าพวก เด็กต้องการอยู่ร่วมกับเพื่อนๆ และยินดีรับคำแนะนำและให้ความร่วมมือได้ดีกว่าอยู่กับพ่อแม่ วัยรุ่นเป็นวัยที่ไม่ชอบการบังคับ แต่มีข้อขัดแย้งในใจเสมอ คืออยากจะกลับไปสู่ความอบอุ่นปลอดภัยเหมือนเด็กๆ อีก อย่างไรก็ตามความต้องการพึ่งตนเองที่มีมากขึ้น ทำให้เด็กวัยรุ่นหาทางฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่พ่อแม่วางไว้ และไม่ยอมรับความช่วยเหลือ แม้ว่ายังคงต้องการความสนใจจากพ่อแม่อยู่ก็ตาม ดังนั้นการเข้มงวดจะทำให้เด็กเกิดความเครียดได้ ในการเรียนรู้รับผิดชอบและพึ่งตนเอง

ความต้องการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของวัยรุ่นคือ การยอมรับในความเป็นชายหญิงอย่างเต็มที่จากคนอื่น ๆ ในวัยเดียวกัน ไม่เพียงแต่เพศเดียวกันเท่านั้นแต่จากเพศตรงข้ามอีกด้วย เนื่องจากเป็นวัยที่ต้องการให้เป็นที่ยอมรับ จึงเอาใจใส่กับรูปร่างของตนเองมากขึ้น เด็กจะนึกถึงความเปลี่ยนแปลงของตนอยู่ตลอดเวลา มีเด็กวัยรุ่นจำนวนมากที่กังวลและไม่พอใจในรูปร่างของ

ตน แม้ว่าจะเป็นไปตามวิถีภาวะที่ปกติหรือไม่ก็ตาม สิ่งที่ได้กังวลใจก็คือ ความสูง ความเตี้ย ความอ้วน ความผอม การมีร่างกายผิวด้าน แผลเป็น ตำแหน่งที่มีตั้งแต่เกิด เป็นต้น แต่ละคนต่างมีความกังวลต่างกัน เป็นเรื่องปกติที่วัยรุ่นให้ความสนใจแก่ร่างกายของตน เพราะความเติบโตและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของร่างกาย อีกอย่างหนึ่งเพราะเด็กต้องการให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของเพื่อนวัยเดียวกัน และคิดว่าการมีบุคลิกภาพไม่ดีอาจไม่เป็นที่ยอมรับของเพื่อนได้ ฉะนั้นผู้ใหญ่ต้องเข้าใจและไม่วิจารณ์ความคิดหรือการกระทำของเด็ก แต่ต้องให้ความช่วยเหลือ และทำตัวเป็นเพื่อนกับเด็กด้วย จะเห็นได้ว่าวัยรุ่นเป็นวัยที่เกิดความเครียดได้ง่าย สาเหตุสำคัญคือต้องการ “มีเจ้าของและเป็นเจ้าของ” และการยอมรับ ที่เด็กวิตกมากเกินไปนั่นเอง

พัฒนาการทางสังคม

ทางด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว วัยรุ่นตอนต้นมักชอบอยู่ตามลำพัง หลบซ่อนเพราะการเปลี่ยนแปลงภายใน คือ การเปลี่ยนแปลงทั้งร่างกาย อารมณ์ความคิด ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย การที่ไม่เข้าร่วมกลับกลุ่มสมาชิกในครอบครัวอาจเป็นเพราะต้องการความคิดอิสระที่จะทำงานของตนเอง และต้องการเป็นอิสระจากกลุ่มเพื่อนวัยเดียวกันมากขึ้นก็ได้ ดังนั้นวัยรุ่นจะไม่ทำตามกลุ่มอย่างไม่มีเหตุผลเหมือนวัยที่ผ่านมาแล้ว แม้ว่าโดยทั่วไปเขายังคงทำตามสิ่งที่กลุ่มต้องการอยู่ เมื่อหลบออกจากสมาชิกในบ้านนั้น เด็กมักจะไปจากพี่น้องมากกว่าที่จะหนีพ่อแม่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไวต่อความรู้สึกมากเกินไปก็ได้

ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อน ทั้งสองเพศต่างกันในเรื่องการคบเพศเดียวกัน เด็กหญิงวัยรุ่นตอนต้น มีเพื่อนเป็นกลุ่มเล็กลง ประมาณไม่เกิน 3 คน และมีเพื่อนสนิทหนึ่งคนที่จะบอกความลับได้ จำนวนกลุ่มจะเพิ่มมากขึ้นเมื่ออายุ 15 ปี แต่เด็กชายยังไม่มีเพื่อนสนิท มักรวมกลุ่มกันมากขึ้นประมาณ 4-5 คน แต่ละคนต่างคิดว่าทุกคนเป็นเพื่อนที่ดีที่สุด มีความต้องการมากขึ้นที่จะทำกิจกรรมกับเพื่อน ๆ ทั้งในและนอกโรงเรียน

พัฒนาการทางปัญญา

เด็กวัยรุ่นมีพลังงานมาก กระตือรือร้นมีความสามารถเพิ่มขึ้นหลายอย่าง สนใจผู้อื่นมากขึ้น ทั้งทางด้านความแตกต่างทางบุคลิกภาพ มีเจตคติต่อบุคคล และในสิ่งต่างๆ ในแง่ดี สามารถใช้ความคิดของตนเองได้อย่างมีเหตุผล ทั้งแสดงความสามารถทางปัญญาในการอภิปราย หรือออกความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักสังเกตความรู้สึกที่คนอื่นมีต่อตนได้มากขึ้น และเข้าใจตัวเองได้เหมือนกับที่คนอื่นเข้าใจ เด็กเริ่มรู้จักตัวเองชัดเจนขึ้น รู้จักหรือเข้าใจตัวเองจากสิ่งภายนอกคือรูปร่างของตนเองทั้งสองเพศสนใจรูปร่างของตน ต้องการทำให้ประทับใจแก่ผู้อื่น พยายามมอง

หาข้อบกพร่องเพื่อหาทางแก้ไข ฉะนั้นเด็กวัยนี้จึงชอบส่องกระจก เพื่อปรับปรุงบุคลิกภาพของตน กระจกช่วยให้เด็กรู้จักตัวเอง สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง นอกจากกระจกแล้วยังมีโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือวรรณคดี และการดูที่เป็นเหมือนกระจกอีกประเภทหนึ่งซึ่งช่วยให้เด็กปรับปรุงตนเองได้ เพราะเด็กได้เห็นภาพหนุ่มสาวและคนโต ๆ ที่จะเขาจะเป็นแบบอย่างหรือไม่ เมื่อแต่ละคนเติบโตขึ้นนั้น เขาต้องเรียนรู้วิธีที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตด้วย เด็กวัยนี้จะรู้จักจิตใจตนเอง รู้จักวิจารณ์แต่ไม่บ่อยนัก เข้าใจความรู้สึกของคนอื่น ยอมรับตัวเองว่ามีความเกียจคร้าน ต้องการความเป็นตัวของตัวเอง ต้องการทำอะไรให้ตนเองตามใจชอบ สำหรับเด็กที่ขาดความมั่นใจในตนเองจะเป็นเด็กที่ไวต่อความรู้สึกมาก มีความกระวนกระวายต่อคำพูดที่กล่าวออกไป สามารถมองเห็นความแตกต่าง ซึ่งเป็นลักษณะทางพัฒนาการทางปัญญาประการหนึ่ง

พัฒนาการทางปัญญาของวัยรุ่นตอนต้น เห็นได้ในเรื่องต่อไปนี้

เพิ่มความสนใจในตนเองและมองเห็นการณ์ไกลได้ การพยายามรู้จักตนเองและพยายามขัดเกลาพฤติกรรมให้สมบูรณ์แบบขึ้นอยู่เสมอ เป็นรากฐานสำคัญ ทำให้เด็กมีศีลธรรม อดกลั้น และเข้าใจสังคมดีขึ้น ปลูกฝังการพึ่งตนเอง เด็กวัยรุ่นตอนต้นต้องการความเป็นอิสระ แสดงความคิดและวางโครงการทำกิจกรรมด้วยตนเอง เด็กวัยรุ่นคิดว่าตัวเองโตแล้ว ไม่ต้องการให้ใครปฏิบัติต่อเขาอย่างเด็ก เขาต้องการจะไปไหนหรือทำอะไรด้วยตนเองเพื่อหาประสบการณ์ เพื่อการเรียนรู้ เมื่อทำไม่ได้มักคิดฝันเอาเอง และเก็บตัว เมื่อความต้องการพึ่งตนเองเพิ่มมากขึ้น เด็กย่อมต้องการพ้นจากการถูกบังคับ ความต้องการพึ่งตนเองไม่ว่าจะมีมากหรือน้อยก็เป็นลักษณะพัฒนาการประการหนึ่งของแต่ละบุคคล ผู้ใหญ่ไม่ควรกีดกันความต้องการให้เด็กรู้จักสร้างความรับผิดชอบในการดำเนินชีวิตของตนเองได้ รู้จักปรับปรุงตนเองและจงรักภักดีต่อบุคคลในครอบครัว ต่อโรงเรียน และชุมชน เด็กวัยรุ่น ไม่ต้องการให้ครอบครัวของตนมีอันตรายใดๆ แม้ว่าจะไม่อยากอยู่บ้านแต่ก็ช่วยงานบ้านได้ดีพอควร สำหรับที่โรงเรียนเด็กจะรักครู รักเพื่อน รักหมู่คณะ เต็มใจทำงานเพื่อร่วมหมู่คณะ สำหรับการปรับตัวเข้ากับชุมชนนั้น เด็กวัยนี้กำลังนำตัวเข้าสังคมที่ดี จึงมักพอใจรับอาสาทำงานเพื่อสาธารณะประโยชน์ถ้ามีโอกาส

ความสนใจ เด็กวัยรุ่นจะสนใจกีฬาที่เป็นทีม และกิจกรรมที่ทำเป็นกลุ่ม สนใจเรียนรู้การทำงานที่แปลกๆ และที่ยาก ต้องการมีความสามารถขึ้นเรื่อยๆ ทั้งสองเพศสนใจกิจกรรมในร่มและกีฬาที่ไม่เหมือนกันและด้วยวิธีการที่ต่างกัน เด็กชายมีกล้ามเนื้อมากขึ้น ทำให้ชอบกิจกรรมที่ต้องใช้แรงและประดิษฐ์สิ่งที่ตนสนใจ มีความสามารถในการเล่นกีฬากลางแจ้ง เด็กหญิงไม่มีแรงขับที่จะเล่นกีฬาเหมือนผู้ชาย จะเล่นก็เพราะจำเป็น เป็นกีฬาเบาๆที่ไม่ใช้แรงมากเหมือนเด็กชาย กิจกรรมในร่มที่เด็กผู้หญิงสนใจ คืองานเย็บปักถักร้อย งานฝีมือ งานครัว และงานประดิษฐ์ตกแต่ง ชอบ

แสดงความคิดสร้างสรรค์ทางวาดภาพระบายสีหรือแต่งเรื่องราว ชอบเขียนเกี่ยวกับเรื่องราวของตนเอง และชอบฟังเรื่องของคนอื่นด้วย

วัยรุ่นเป็นวัยที่การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเกิดขึ้นทั้งทางร่างกายและจิตใจ ต่อมารั้วทอและการทำงานของอวัยวะภายในมีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เด็กต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ของผู้ใหญ่ และเนื่องจากเด็กไม่มีประสบการณ์เพียงพอที่จะทำเช่นนั้นได้ประการหนึ่ง และการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การดำเนินชีวิตแบบใหม่ก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว จึงทำให้เด็กวัยรุ่นมีปัญหาทางกาย อารมณ์ และทางสังคม ปัญหาต่างๆของเด็กวัยรุ่นตอนต้นก็จะค่อยลดน้อยลง ในวัยรุ่นตอนกลางหรือตอนปลาย เพราะเด็กสามารถปรับตัวได้ดีขึ้นเรื่อยๆ

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคม

การศึกษาเรื่องพฤติกรรมทางสังคมนั้นเป็นหัวข้อที่ครอบคลุมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมมนุษย์นั้นเกิดขึ้นตลอดเวลาและมีทุกแง่ทุกมุมที่จะให้ศึกษา จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมมีเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษาในครั้งนี้คือ

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคม

พฤติกรรมทางสังคมนักวิชาการได้แบ่งการศึกษาออกเป็นหัวข้อต่างๆและเลือกศึกษาในด้านต่างๆ โดยแนวการศึกษานั้นมีแนวที่น่าสนใจอยู่หลายแนว ดังนี้

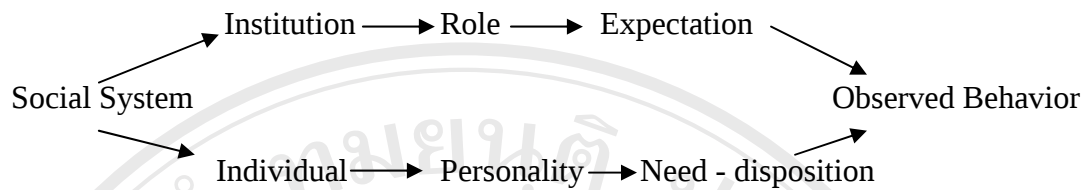
Morrison and Macintyre (อ้างในเชดสคัลด์ โจนวาลินธุ์, 2522, หน้า102) ได้ให้ความหมายพฤติกรรมทางสังคมว่า เป็นพฤติกรรมที่คนเรากระทำออกไปโดยมีสาเหตุจากผู้อื่น หรือพฤติกรรมของเราเองที่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น เช่น ครูที่มีหน้าบึ้งตึงเข้าไปสอนนักเรียน ทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนเคร่งครัด พฤติกรรมของครูเป็นพฤติกรรมทางสังคมซึ่งแสดงออกทางสีหน้าของครูทำให้นักเรียนเกิดความตึงเครียด

Getzela , Thanlen (อ้างในเชดสคัลด์ โจนวาลินธุ์, 2522, หน้า102) ได้เสนอแผนภูมิการเกิดพฤติกรรมทางสังคม ดังภาพประกอบที่ 1

พฤติกรรมทางสังคมทั้งหลายย่อมเข้าหลักตามแผนภูมิซึ่งมีตัวแปรหลักอยู่ 2 ประเภท

1. มิติทางสังคม (Normative Dimension) ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรในมิติที่เกี่ยวข้องกับสังคม คือ สถาบัน (Institution) บทบาท (Role) และความคาดหวัง (Expectation)

Normative Dimension

ภาพประกอบที่ 1 แสดงการเกิดพฤติกรรมทางสังคม

2. มิติส่วนบุคคล (Personal Dimension) ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรในมิติที่เกี่ยวข้องภายในตัวบุคคล คือ บุคคล (Individual) บุคลิกภาพ (Personality) และอารมณ์ (Need - disposition)

มิติทั้งสองประกอบด้วยตัวแปรที่เกี่ยวข้อง สัมพันธ์ และมีอิทธิพลร่วมกันในการกำหนดพฤติกรรมในระบบสังคม สมมุติว่าระบบสังคมในที่นี้ คือ ครอบครัว ครอบครัวก็คือ สถาบันย่อมมีหน้าที่อบรมเลี้ยงดู สั่งสอน ฝึกฝนให้สมาชิกในครอบครัวดำรงชีวิตอยู่ในสังคมส่วนรวมได้ แต่ละบุคคลในครอบครัวต่างก็มีหน้าที่ ตำแหน่ง สถานภาพที่ต้องแสดงออกเราเรียกว่า บทบาท เป็น พ่อ แม่ พี่น้อง ลูก หลาน ฯลฯ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับบทบาท คือความคาดหวัง ซึ่งอาจจะเป็นความคาดหวังที่เกิดจากผู้อื่นในหรือนอกครอบครัว สิ่งเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเราพอ ๆ กับตัวเราเองซึ่งมีบุคลิกภาพ สภาพทางจิตใจ และอารมณ์ก็เป็นตัวแปรที่สำคัญในการแสดงพฤติกรรม

แนวการศึกษาเชิงสัญชาตญาณซึ่งเห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นมาจากสัญชาตญาณ (อ้างใน จิราภา เต็งไตรรัตน์ และคณะ, 2543, หน้า 339) แนวทฤษฎีนี้มีบุคคลที่นำแนวการศึกษานี้อยู่ 2 ท่าน คือ Freud ซึ่งเป็นบิดาแห่งจิตวิทยาจิตวิเคราะห์ และ Lorenz ซึ่งเป็น ethologist หรือผู้วิจัยชีวิตสัตว์ และเห็นว่าทฤษฎีที่ใช้กับสัตว์ได้ก็ใช้กับมนุษย์ได้

Freud นั้นเห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์อยู่ภายใต้อำนาจของสัญชาตญาณซึ่งแบ่งเป็น Life instinct และ Death instinct หรือ Thanatos หลักการของ Freud คือ พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากสัญชาตญาณ อีกทั้งพฤติกรรมของมนุษย์นั้นมีการเก็บกด (Repression) ทำให้มนุษย์มักจะกระทำอะไรโดยไร้จิตสำนึก เช่น การพลั้งปาก คำอธิบายของการพลั้งปากคือเราจะเปลือยพฤติกรรมในใจที่เก็บกดไว้ ทฤษฎีของ Freud มีชื่อเสียงมากจนเรียกการพลั้งปากแบบนี้ว่า “Freudian Slip” ดังนั้นสัญชาตญาณแห่งชีวิตและสัญชาตญาณแห่งการทำลาย ทำให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ นานา นอกจากนี้ยังเป็นพฤติกรรมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ พฤติกรรมของมนุษย์ตามแนวของ Freud จะเป็นพวก Inner directed หรือเกิดจากในใจในแง่สัญชาตญาณ ศูนย์ของการควบคุมพฤติกรรมที่อยู่ในส่วน ไร้สำนึกเป็นหลัก ทำให้ทฤษฎีของ Freud นั้นได้รับการวิจารณ์เป็นอย่างมาก

Lorenz เป็นอีกผู้หนึ่งที่เชื่อเช่นนั้น Lorenz มีความเชื่อว่าพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตมาจากสัญชาตญาณ ทั้งนี้เขาได้ศึกษาในหนูสัตว์อย่างมากมาย จนเชื่อเช่นนั้น แต่ก็เหมือน Freud ที่ทฤษฎีใช้กับมนุษย์ได้ยาก ในแง่ของการที่จะทดลองให้แจ่มชัด เพราะพฤติกรรมมนุษย์สลับซับซ้อนและพฤติกรรมส่วนมากของมนุษย์มาจากการเรียนรู้ มนุษย์ยังมีเหตุผล มีการยับยั้งชั่งใจ

ทฤษฎีแห่งความต้องการ Maslow ได้สร้างแบบที่ชื่อว่า พีระมิดแห่งความต้องการ หรือ Pyramid of needs โดยกล่าวไว้ว่ามนุษย์เรามีพฤติกรรมที่เกิดจากความจำเป็นที่จะต้องมีความต้องการตามลำดับขั้น Maslow ได้แบ่งพีระมิดออกเป็น 5 ชั้น โดยแต่ละชั้นจะต้องได้รับการตอบสนองตั้งแต่ขั้นต้นๆและค่อยๆไต่ขึ้นไปถึงขั้นสุดท้าย ถ้าขั้นต้นๆไม่ได้รับการตอบสนองหรือไม่ประสบความสำเร็จ ก็จะไปขั้นต่อไปไม่ได้ ทฤษฎีของ Maslow เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ส่วนใครจะบรรลุศักยภาพได้เท่าไรนั้นเป็นเรื่องของความต่างระหว่างบุคคล ความคิดนี้มีส่วนคล้ายการตรัสรู้ทางพุทธศาสนา เพียงแต่ของ Maslow เป็นไปในทางโลกมากกว่า อีกทั้งดูแล้วไม่ยากเท่ากับการตรัสรู้ เพราะการบรรลุทางศักยภาพเพียงแต่ให้บุคคลได้เป็นสิ่งที่ตัวเองเป็นได้และมีความสุขที่ได้เป็น อีกทั้งยังมีพฤติกรรมเพราะถูก needs ต่างๆจูงใจ

ทฤษฎีการเรียนรู้เป็นอีกทฤษฎีหนึ่งที่มีความสำคัญมากในการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ ทฤษฎีที่สำคัญมากในหมู่ทฤษฎีการเรียนรู้คือ Operant conditioning ซึ่งได้มาจากความคิดที่ว่า มนุษย์เรียนรู้ในการที่จะจัดการกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ได้ผลที่ต้องการ ดังนั้นคนที่เรียนรู้ในการที่จะทำพฤติกรรมบางอย่างซ้ำทั้งนี้เพราะได้รางวัลจากสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมโดยสมัครใจเหล่านี้ เรียกว่า operant responses ดังนี้

Stimulus► reinforcement► response

พอมีสิ่งเร้า Stimulus ก็ทำให้เกิดการโต้ตอบ (Response) Reinforcement คือตัวเสริมแรง ซึ่งอาจเป็นรางวัล (Positive reinforcement) หรืออาจเป็นการทำโทษ (Negative reinforcement) โดยปกติทฤษฎีนี้จะเน้นเรื่องการเสริมแรงเชิงบวก เพราะเป็นตัวสร้างพฤติกรรมไว้มากที่สุด ถ้าเป็นการเสริมแรงทางลบพฤติกรรมมักไม่ซ้ำอีก การเรียนรู้จึงมักจะเกิดจากการเสริมแรงเชิงบวก operant conditioning จึงเป็นทฤษฎีที่สามารถบอกทั้งเหตุและที่มาของพฤติกรรม อีกทั้งสอนให้สร้างพฤติกรรมและเปลี่ยนพฤติกรรมหรือยุติพฤติกรรมก็ได้ หลักการของ Operant conditioning นั้น คล้ายกับ the law of effect ซึ่งเสนอโดย Thorndike (1874-1949) ซึ่ง The law of effect ได้กล่าวไว้ว่า “ ในหมู่การโต้ตอบหลายอันที่เกิดในสถานการณ์เดียวกัน พวกที่ได้รับความพึงพอใจจะมีโอกาสที่จะเกิดขึ้นอีก ส่วนพวกที่ตามมาด้วยความไม่สบายใจหรือการทำโทษ ก็จะมีโอกาสเกิดขึ้นอีกน้อย” โดยหลักแล้ว the law of

effect อ้างว่าพฤติกรรมที่นำไปสู่ผลดีมักจะได้รับการทำซ้ำ และพฤติกรรมที่ถูกทำโทษก็จะได้รับการเลิกล้ม ทฤษฎี Operant conditioning นี้ได้รับการพิสูจน์อย่างมากมาย ผลงานส่วนใหญ่ถูกบุกเบิกโดย Skinner จนกระทั่งกล่องทดลองสัตว์ของเขาได้รับการขนานนามว่า Skinner box หลักการของ operant conditioning ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากการทดลองสัตว์ยังได้รับการหนุนจากการทดลองคนด้วย

Sullivan (อ้างในเชดสคัลล์ โจนวาลินส์, 2522, หน้า 110) ได้เน้นเรื่องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal situations) สำหรับท่านผู้นี้ได้มีแนวคิดความมนุษย์ไม่มีบุคลิกภาพถ้าไม่มีการปฏิสัมพันธ์ เพราะการปฏิสัมพันธ์ทำให้ได้แสดงออกซึ่งบุคลิกภาพ บางครั้งการปฏิสัมพันธ์อาจอยู่ที่จินตนาการก็ได้ แต่การปฏิสัมพันธ์ สามารถทำให้เกิดอะไรมากมาย ตามทฤษฎีสำคัญของ Sullivan การปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่และเด็กก่อให้เกิดระบบที่เรียกว่า self – system ซึ่งเป็นทฤษฎีสำคัญของ Sullivan ตามความคิดของ Sullivan Self – system ทำให้เกิดความคิดเรื่องตัวตน (Me หรือ I) ระบบนี้เกี่ยวข้องกับภาพจน์ที่ตนเองมีต่อตนเองทั้งหมด สิ่งที่ทำให้เกิดระบบนี้คือ ความร้อนรนใจที่เกิดขึ้นในขณะที่มีการปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่ Self – system เกิดขึ้นมาเพื่อจะจัดการความร้อนรนใจ หน้าที่หลักคือปกป้องคนให้พ้นจากสภาวะความร้อนรนใจ จึงทำหน้าที่ลดความกังวล แต่ผลเสียคือทำให้บุคคลเสียน้ำที่ในสังคม เพราะการปกป้องกันดังกล่าวทำให้คนไม่สามารถสัมพันธ์กับสังคมแบบเปิดเผย ทำให้ไม่ยืดหยุ่นในสภาวะปรับตัวในสังคม Sullivan คิดว่าตัวแปรสำคัญที่ทำให้ลักษณะของ Self – system ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับมารดาในวัยตั้งแต่ทารก ถ้าความสัมพันธ์ที่ดีสร้างความร้อนรนใจในทารกน้อย Self – system ก็จะไม่เข้มงวดเท่าเด็กที่พัฒนาการไม่ดี ยิ่งเด็กปกป้องตนเองน้อยเท่าใด โอกาสที่จะมี Self – system ที่ยืดหยุ่นกว่าก็จะสูงขึ้น การปรับตัวในสังคมที่ดีขึ้น ข้อคิดของ Sullivan ดังกล่าวนับว่ามีประโยชน์ต่อการเข้าใจพัฒนาการของมนุษย์และการแสดงศักยภาพ เพราะคนที่มีพัฒนาการในวัยเด็กดีย่อมได้เปรียบกว่าเมื่อปรับตัวในสังคมได้ดีกว่า ซึ่งหมายถึงสามารถแสดงศักยภาพได้ดีกว่าโดยไม่ต้องมัวแต่คอยปกป้องตนเอง เพื่อไม่ให้ร้อนรนใจ เพราะความเชื่อมั่นและมีปัญหาในใจ Sullivan มีความเชื่อว่า ความกลัวและความก้าวร้าวมาจากการขาดความรักและความอบอุ่น

นักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของมนุษย์ คือ Adler ซึ่ง Adler นั้นเคยเป็นลูกศิษย์ของ Freud ถึงขั้นไว้วางใจ และให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ แต่ตอนหลังก็ได้แตกต่างกันเนื่องจากความคิดเห็นไม่ลงรอยกัน Adler ได้หันไปสนใจปัญหาเรื่องสังคม Adler ได้สร้างความคิดเรื่องผลประโยชน์ของสังคม (Social interest) โดยเน้นว่าความสัมพันธ์ในสังคมต้องมีความสอดคล้องกันของความคิด การขาดความสามัคคีจะทำให้พัฒนาการทุกอย่างผิดเพี้ยนหรือผิดปกติ กล่าวคือถ้าสังคมเต็มไปด้วยคนเห็นแก่ตัว พัฒนาการก็จะผิดปกติเพราะไม่มีใครจริงใจใน

การเสียสละ มนุษย์ในสายตาของ Adler จึงสูงส่งและเสียสละ ทั้งนี้อาจมองโลกดีเกินไปแต่ก็ทำให้มนุษย์หน้านับถือ และสังคมมีความหวังมากขึ้น Adler ยังกล่าวถึงการทำที่คนพยายามขดเขยปมด้อย ความอ่อนแอตอนเด็ก ๆ หรือการพิการทำให้มนุษย์สู้เพื่อเอาชนะปมด้อย ทำให้มนุษย์ทุกคนพยายามสู้ เพื่อให้ชีวิตดีขึ้น (Striving for superiority) ในชีวิตปกติคนทุกคนพยายามปรับปรุงตนเองให้ไม่มีอะไรผิด หรือแสวงหาความเชื่อ แต่เป็นการปรับปรุงตนเอง มนุษย์ในสายตา Adler จึงเป็นผู้ที่พยายามทำตัวเองให้ดีขึ้นและเสียสละ และผลดีก็ย้อนเข้าตัวและเข้าสังคม ในขณะที่ปรับปรุงตนเอง มนุษย์ก็สร้างวิถีชีวิตที่เหมาะสมกับตัวเอง ตรงกันข้ามกับ Freud Adler นั้นให้ความสำคัญต่อจิตรู้สำนึกและความคิดมีเหตุผลของมนุษย์ แสดงว่า Adler คงจะเห็นได้แล้วว่าในสถานะปกติมนุษย์สามารถที่จะมีเหตุผลและกระจำในสิ่งทุกอย่างโดยไม่ต้องปกปิดได้ ทฤษฎีของ Adler เป็นทฤษฎีที่ทำให้ความหวังในธรรมชาติของมนุษย์ และเน้นตัวแปรทางบวกมากมาย ในสายตาของ Adler มนุษย์มีเป้าหมาย มีความหวัง ไม่ใช่จมปรักอยู่กับอดีต ศักยภาพของมนุษย์จึงแสดงออกโดยการสร้างตนเองและการทำตนให้เป็นประโยชน์ของสังคม ในขณะที่เสียสละเพื่อสังคม มนุษย์ก็ได้แสดงคุณความดี และศักยภาพ ข้อสำคัญสังคมต้องสนองความดีด้วยความยุติธรรมและเสมอภาค มนุษย์นั้นมีศักยภาพซึ่งสำคัญที่สุดในชีวิต ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์ทุกคนคือ โอกาสเท่าเทียมกันที่จะก้าวหน้าทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ศักยภาพของมนุษย์อาจไม่เท่าเทียมกัน แต่สังคมที่ยุติธรรมจะให้โอกาสโดยเสมอภาค ให้มนุษย์พิสูจน์ตนเองได้เต็มที่ และคุมชะตาชีวิตของตนเองได้มากที่สุดเท่าที่ความสามารถจะทำได้ ไม่มีผู้ใดจะมากำหนดชะตาชีวิตมนุษย์ได้เท่ากับตัวมนุษย์เอง

จะเห็นได้ว่าแต่ละทฤษฎีนั้นมีวิธีอธิบายความเป็นมาและความเป็นไปของทฤษฎีที่แตกต่างกัน แต่ว่าทฤษฎีที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดเป็นทฤษฎีหลักที่อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์และได้รับการศึกษาวิจัยอย่างกว้างขวาง ซึ่งทำให้ทราบว่าพฤติกรรมทางสังคมเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับตนเองและบุคคลอื่น เป็นพฤติกรรมที่คนเราแสดงออกมาโดยพฤติกรรมทั้งของเราส่งผลต่อผู้อื่นและพฤติกรรมของผู้อื่นส่งผลต่อเรา พฤติกรรมทางสังคมนั้นจึงมีอิทธิพลจากองค์ประกอบต่างๆที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับหลายประการประกอบกันดังนี้

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคม

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคมนั้นมีมากมายหลายประการ ทั้งนี้ขอกล่าวถึงเฉพาะส่วนที่สำคัญและส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้โดยมีสาระสำคัญดังนี้

กระบวนการสังคมประกิต

สังคมทุกสังคมตั้งแต่สมัยโบราณแล้วที่ผู้ใหญ่จะต้องเป็นผู้อบรมสั่งสอนเด็กให้โตขึ้นทำตัวให้เหมาะสมและสามารถเป็นผู้ใหญ่ที่สร้างสรรค์ได้ พฤติกรรมของมนุษย์จำนวนมากจึงเกิดจากการ

สอนหรือ Socialize ของผู้ใหญ่ ซึ่งก็ทำตามปทัสถานของสังคม โดยทั่วไปแล้วสังคมประกิตเป็นกระบวนการสอนให้คนมีพฤติกรรมเหมาะสมกับที่ปทัสถานของสังคมได้วางไว้ในขณะที่สอนให้เด็กมีพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของสังคมก็ควรสอนให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ด้วย ในขั้นต้นต้องมีการสอน ในขั้นต่อไปต้องมีการเรียนรู้และข้อสำคัญที่สุดจะต้องมีการซึมซับ (internalization) ในสมัยโบราณกระบวนการสอนมักจะเป็นในลักษณะการเชียนติ ทั้งนี้เพราะมีหลายวัฒนธรรมมีความเชื่อว่าคนเราเกิดมาเหมือนม้าป่าจะต้องมีการฝึกจึงจะขี่ได้ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าโดยธรรมชาติมนุษย์เรานั้นเป็นเหมือนสัตว์ป่า แต่ในปัจจุบันนี้ระบบการศึกษาได้วิวัฒนาการไปมากแล้ว จึงมีการสอนเด็กแบบเสรีนิยมมากขึ้น โดยที่สอนอย่างมีความนับถือในสิทธิและศักยภาพของเด็กและมีการสอนโดยการแนะแนว

การรับรู้ในสังคม

การรับรู้เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากในกระบวนการสื่อสาร ในกระบวนการสื่อสารนั้นนอกจากความสามารถและความแม่นยำของการสื่อความหมายแล้ว การรับรู้เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของการรับความหมายที่สื่อมา เพื่อจะได้ตีความและแสดงปฏิกิริยาในขั้นต่อไป ดังนั้นความสามารถในการที่จะรับรู้ในกระบวนการสื่อสาร รวมทั้งการรับรู้และการตีความข่าวสารได้ถูกต้องในสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวเรา จึงมีความสำคัญในการดำรงชีวิต อีกทั้งความสามารถในการรับรู้ที่ดียังเอื้ออำนวยความคล่องตัวต่อกระบวนการการสื่อสารกับผู้อื่นและสังคมหน่วยใหญ่ ถ้าหากสังคมมีการสื่อสาร ที่ผิดพลาดบ่อยๆ และมีการรับรู้ผิดพลาด ชีวิตของมนุษย์คงมีความลำบากไม่น้อย บ่อยครั้งมนุษย์ไม่สามารถสื่อความหมายให้กันทั้งๆที่อยู่ใกล้กัน เช่นการสื่อสารที่ไม่ตรงกันของสามี-ภรรยา การสื่อสารของผู้ใหญ่กับเด็กที่ไม่ตรงกัน เป็นต้น

กระบวนการรับรู้ขึ้นเกี่ยวเนื่องกับปฏิกิริยาของผู้รับรู้ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความรู้สึกต่อตนเองหลายอย่าง และปกติแล้วบุคคลมักจะสนใจที่จะรับรู้ในสิ่งซึ่งพิเศษและดึงดูดความสนใจ หรือไม่ก็สนใจเรื่องที่พิเศษสำหรับตนเอง กระบวนการรับรู้ของมนุษย์นั้นเกี่ยวพันกันระหว่างพฤติกรรมและอุปนิสัยหรือบุคลิกภาพ เช่นบุคคลที่ปกติเป็นคนเข้มแข็ง เวลารับรู้ข่าวดีหรือไม่ดีเกี่ยวกับตนเองก็จะเกิดพฤติกรรมที่สงบและจัดการกับข่าวสารและเหตุการณ์ที่รับรู้ด้วยสติปัญญาได้ดี ในทางตรงกันข้ามบุคคลที่มีบุคลิกภาพอ่อนแอ เวลาเจอเหตุการณ์ที่รุนแรงไม่ว่าจะเป็นในทางดีหรือไม่ดี ก็จะรับรู้และจัดการกับเหตุการณ์ไม่ได้ดีเท่าที่ควร อาจร้องไห้ ตัวสั่น มือสั่น และการรับรู้ก็อาจจะถูกตีความผิดเพี้ยนไป

เจตคติและความคิดเห็น

เจตคติคือสิ่งที่เรามีอยู่ในใจ เจตคติและค่านิยมมีคุณสมบัติคล้ายกันคือ เป็นตัวกำหนดอะไรเป็นสิ่งที่คาดหวัง และอะไรเป็นสิ่งที่ต้องการ เช่น ค่านิยมของคนในสังคมทั่วไปคือต้องการความ

สะดวกสบาย จึงมีเจตคติมุ่งหมายที่จะหาสิ่งอำนวยความสะดวกสบายทั้งปวง ส่วนบุคคลที่มีค่านิยมไปทางศาสนาและธรรมะก็จะมีเจตคติมุ่งหมายหาความสุขทางใจ เป็นต้น เจตคติของบุคคลจะผลักดันให้คนๆ นั้นมีปฏิกิริยาโต้ตอบโดยอาศัยกลไกในกระบวนการรับรู้ เช่น มีการเลือก การจัดประเภท ตีความประสบการณ์เพื่อให้เข้ากับความหมาย ระหว่างเจตคติซึ่งอาจจะมาจากค่านิยมหรือแหล่งอื่นกับค่านิยมแล้ว เจตคติมีที่ท้าวจะถูกเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าค่านิยม เมื่อเทียบแล้วเจตคติจะฝังลึกน้อยกว่าค่านิยม ฉะนั้นถ้าจะเปลี่ยนแปลงคงต้องมุ่งไปที่เจตคติ เพราะตามศัพท์แปลว่าสิ่งที่มียู่ในใจ แต่สำหรับค่านิยมนั้นเป็นสิ่งที่ฝังลึกอยู่ในใจและเปลี่ยนยาก เจตคติจะสามารถใช้ในการทำนายพฤติกรรมทางสังคมต้องมีเงื่อนไข 3 ประการ (อ้างใน ศักดิ์ไทย สุรกิจบรร, 2545, หน้า 140)

1. เจตคติต่อพฤติกรรมและพฤติกรรมนั้นต้องเป็นเรื่องเดียวกัน
2. เจตคติเป็นแนวทางที่ทำให้มองเห็นทิศทางของพฤติกรรมในวงกว้าง
3. เจตคติต่อสิ่งใดที่เด่นชัดและหนักแน่นสามารถที่จะเป็นตัวทำนายพฤติกรรมได้

กลุ่มในสังคม

เนื่องจากเราต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เป็นผลมาจากการเข้าสมาชิกของสังคมจึงได้เกิดขึ้น การอยู่ร่วมกับผู้อื่นนั้นสามารถทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ได้มากมาย เช่น ได้สร้างผลงานร่วมกัน สร้างความเจริญร่วมกัน แต่บางครั้งก็อาจจะเกิดความขัดแย้ง ความตึงเครียด และปัญหาอคติขึ้นมาในสังคมได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มคนนั้นสามารถมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนได้ไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือทางลบ

ระดับของพฤติกรรมทางสังคม

พฤติกรรมทางสังคมของบุคคลนั้นมีความเกี่ยวข้องกับทั้งตนเองที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น และพฤติกรรมที่บุคคลอื่นเกี่ยวข้องกับตนเอง โดยมีระดับพฤติกรรมดังนี้ (อ้างใน ลิจิต อุทัยศรี, 2545, หน้า 10)

1. พฤติกรรมระดับแต่ละบุคคล (Individual Behavior) เป็นพฤติกรรมทางสังคมในระดับที่กล่าวถึงบุคคลแต่ละคนว่ามีการแสดงพฤติกรรมอย่างไร เมื่ออยู่ในสังคม นักจิตวิทยาสังคมสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของคนโดยไม่จำเพาะเจาะจงจะไม่นิยมศึกษาเพียงคนเดียวในลักษณะเป็นรายบุคคล เพราะว่าการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลโดยทั่วไปแล้ว นักจิตวิทยาสังคมมุ่งหวังที่จะนำผลไปทำนายพฤติกรรมของบุคคลโดยทั่วไป ในกรณีสถานการณ์ หรือเงื่อนไขเดียวกัน

2. พฤติกรรมระหว่างแต่ละบุคคล (Interpersonal Behavior) เป็นพฤติกรรมระหว่างบุคคล ซึ่งมีผลต่อกันและกัน ส่วนมาการแสดงพฤติกรรมจะอยู่ในลักษณะการโต้ตอบ มีก่อนมีหลังและต่างคนต่างทำไม่กระทำร่วมกัน นั่นคือ เป็นกระบวนการของการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างกันเอง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญมากที่สุดในชีวิตของคนเรา เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความพอใจ ยินดี

สนุกสนาน หรืออาจก่อให้เกิดความทุกข์ ความไม่พอใจ หรือความเสียใจก็ได้ จะเห็นว่าคนเราเป็นอยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะพฤติกรรมที่ได้กล่าวมาทั้งสิ้น

การที่เรายอมรับว่าสังคมและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อมนุษย์เราอย่างยั้งนั้น อิทธิพลดังกล่าวจะเกิดผลก็ต้องผ่านพฤติกรรมระหว่างบุคคล ความเชื่อหรือค่านิยมที่กำหนดโดยวัฒนธรรมซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนให้เป็นไปในทางที่สังคมยอมรับ มนุษย์เราจะเรียนรู้ได้จากพฤติกรรมระหว่างบุคคลโดยผ่านตัวแทน (Agent) ของสังคม ซึ่งอาจจะเป็น พ่อ แม่ เพื่อ ครู ฯลฯ ตัวอย่างในระบบสังคมไทยที่มีค่านิยมในเรื่องของการรับราชการถือว่าเรียนสูง ๆ จบแล้วควรเข้ารับราชการ ผู้มีหน้าที่ถ่ายทอดค่านิยมให้แก่เด็กก็คือ พ่อ หรือ แม่ คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนที่ได้สั่งสอนลูกของตนหลาย ๆ ครั้ง ในที่นี้ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสังคมก็คือ พ่อ แม่ ผลของการสั่งสอนซึ่งเป็นพฤติกรรมระหว่างบุคคล ทำให้เด็กไทยมีค่านิยมการรับราชการจึงเกิดพฤติกรรมที่แสดงต่อข้าราชการไปในทางที่ให้ความสำคัญสูง อนึ่งพฤติกรรมระหว่างบุคคลไม่จำเป็นจะต้องเผชิญหน้าระหว่างผู้แสดงพฤติกรรมก็ได้ จะเน้นที่การสื่อสารมากกว่า เช่น การยอมรับ เป็นต้น

3. พฤติกรรมกลุ่ม (Group Behavior) พฤติกรรมกลุ่มเป็นพฤติกรรมของคนที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นพฤติกรรมที่ต้องแสดงร่วมกัน ซึ่งมีความแตกต่างกับพฤติกรรมระหว่างบุคคลคือ พฤติกรรมระหว่างบุคคลเป็นพฤติกรรมของคน 2 คน ที่ละคน แต่พฤติกรรมกลุ่มเป็นพฤติกรรมเดียวกันของคนทั้งหมดในกลุ่ม

การรวมกลุ่ม เป็นพฤติกรรมที่เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์โดยทั่วไป กลุ่มจึงต้องมีหน้าที่ที่จะตอบสนองความต้องการดังกล่าว โดยสร้างแบบแผนพฤติกรรมขึ้นมาเพื่อสนองความต้องการ ในบรรดาแบบแผนของพฤติกรรมทั้งหลายก็มีปทัสถานทางสังคม (Social norms) ซึ่งสมาชิกต้องทำตามแล้วสังคมจึงยอมรับให้เข้าร่วมได้ ดังนั้นนักจิตวิทยาสังคมจึงต้องมีการศึกษาว่าปทัสถานทางสังคมเกิดขึ้นได้อย่างไร มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลอย่างไร และมีผลกระทบกระเทือนต่อพฤติกรรมระหว่างบุคคลอย่างไร

การเข้าไปมีส่วนร่วมในกลุ่มมีอยู่หลายระดับ แต่ละระดับมีผลต่อพฤติกรรมของคนแตกต่างกันโดยทั่วไปแล้วการเข้าไปมีบทบาทในกลุ่มให้พฤติกรรมของคนเปลี่ยนแปลงไปตามพฤติกรรมของกลุ่ม ซึ่งลักษณะของการเปลี่ยนแปลงก็ขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายลักษณะ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ขนาดของกลุ่ม ฯลฯ ตัวอย่าง สังคมที่มีวัฒนธรรมแบบเก่าจะยึดเอาแบบพฤติกรรมของกลุ่มที่ใกล้ชิด เช่น กลุ่มครอบครัวมาพิจารณาอันดับแรกในการกระทำบางอย่าง ถ้าลักษณะของสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบไทย บุคคลจะยึดเอาแบบของพฤติกรรมของกลุ่มที่กว้างกว่านั้น จากการศึกษาพบว่าในแถบอเมริกาใต้ผู้จัดการแผนกบุคลากรอาจจะพิจารณาเลือกพี่น้องของตนซึ่งสอบคัดเลือกได้ในอันดับสุดท้าย ๆ เข้าไปทำงาน ในขณะที่เดียวกันในอเมริกาเหนือและยุโรปมีแนวโน้มที่จะคัดเลือกคน

ที่ดีที่สุด ในขณะที่เดียวกันบุคคลก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของกลุ่มด้วย ซึ่งพฤติกรรมของกลุ่มมีผลมาจากพฤติกรรมของแต่ละคนด้วยเช่นกัน

4. ครอบครัวกับการอบรมเลี้ยงดู

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุด และเป็นสถาบันอันดับแรกที่จะสร้างเด็กให้เป็นบุคคลที่สามารถดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข เนื่องจากเป็นสิ่งแวดล้อมที่เด็กได้รู้จักใกล้ชิดมากที่สุดและนานที่สุด ฉะนั้นเด็กจะเจริญเติบโตและมีพัฒนาการได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติของพ่อแม่เป็นสำคัญ การมีบุคลิกภาพที่ดีสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดีโดยได้รับการส่งเสริมด้วยอาหารที่มีคุณค่าและถูกสัดส่วน ให้เล่นและทำกิจกรรมเพื่อไขว่คว้าเคลื่อนไหวให้เกิดทักษะ ทั้งต้องมีการพักผ่อนและป้องกันให้พ้นอันตราย จะทำให้เด็กเข้าสังคมได้ดีและมีพัฒนาการทางอารมณ์ที่ดีอีกด้วย

เกสินี เกิดอนันต์ (2539) กล่าวว่า ครอบครัวคือ กลุ่มกลุ่มหนึ่งที่มีเพศสัมพันธ์มั่นคงและถาวรเพียงพอที่จะเลี้ยงดูกันเพื่อสร้างสรรค์ และให้การอบรมแก่เด็กได้นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่เป็นเงื่อนไขโดยเฉพาะในทุกแห่งหนในสังคมมนุษย์ 5 ประการ ดังนี้

1. มีการแสดงถึงความสัมพันธ์ในการเลือกคู่ครอง
2. มีรูปแบบการแต่งงาน หรือการจัดการที่จะมาอยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นสถาบันอย่างหนึ่งตามการแก่ ความสัมพันธ์ซึ่งเกิดขึ้นโดย การเลือกคู่ครองที่มีการกำหนดไว้ และต้องรักษาระบบนั้นไว้ให้คงรูปแบบด้วย
3. มีระบบการขนานนาม หรือคำกล่าวขานตามสถานะของสมาชิก อันแสดงนัยถึงแบบแห่งการผูกพันทางสายเลือดด้วย
4. มีการจัดการทางเศรษฐกิจ โดยให้สมาชิกของกลุ่มมีส่วนร่วมด้วย แต่ต้องมีการรับรองกันไว้ด้วย โดยเฉพาะด้านความต้องการทางเศรษฐกิจ ที่รวมเอาการให้กำเนิดบุตรและการเลี้ยงดูบุตรเข้าไว้ด้วย

5. มีการอยู่ร่วมกันตามปกติ

จากการศึกษาเกี่ยวกับบรรยากาศทางบ้านที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพและพฤติกรรมของเด็ก โดยกระทำการอย่างมีหลักเกณฑ์ในช่วงระยะเวลานาน (อ้างใน สุชา จันทน์เอม ,2536, หน้า 148)พบว่า

เด็กที่มาจากบ้านที่เป็นประชาธิปไตย มีบรรยากาศอบอุ่น มีอิสรภาพ มีการสนทนากันในระหว่างพ่อแม่ลูก มีการถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการตัดสินใจ เด็กพวกนี้มักจะเป็นผู้นำกลุ่ม คล่องแคล่วว่องไว เปิดเผยร่าเริง สังคมเก่ง ชอบที่จะแสดงความคิดเห็นและอารมณ์ต่างๆ ตลอดจนชอบต่อต้านผู้ที่ชอบวางอำนาจต่างๆ เช่น ครู เป็นต้น

เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบบังคับ เต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ข้อห้ามต่างๆ และมีการจำกัดขอบเขต มักจะกลายเป็นคนเงิบขี้น มีความประพฤติดังตามถูกต้องแบบแผน ขี้อาย เก็บตัวไม่ชอบสังคม เจ้าระเบียบ ขาดความกระตือรือร้น และไม่มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งใด

เด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบตามใจอยู่เสมอ มักจะทำสิ่งใดแบบเด็กๆ เพราะได้รับการทะนุถนอมมาก พวกนี้มักจะมีบุคลิกลักษณะการแสดงออกในทำนองเดียวกันกับเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบบังคับ แต่ที่แตกต่างคือ เด็กที่ได้รับการตามใจอยู่เสมอ มักจะค่อยพัฒนาการทางการเคลื่อนไหว และมักจะหวาดกลัวกับกิจกรรมที่ต้องใช้แรงกายชนิดต่างๆ

ทัศนคติในการเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน

1. การเลี้ยงดูแบบรักและปกป้องมากเกินไป (Overprotection) มักพบในพ่อแม่ที่มีปมด้อยในใจ ขาดความรักมาก่อน หรือในคนที่มีลูกยาก ผลที่เกิดขึ้นคือเด็กจะถูกทำลายพัฒนาความรัก กลายเป็นเด็กที่ไม่กล้าคิด ไม่กล้าตัดสินใจ ต้องพึ่งพาผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา เพราะเด็กไม่ได้เรียนรู้เอง ทำให้มีความมั่นใจน้อย

2. การเลี้ยงดูแบบตามใจไม่มีขอบเขต (Overindulgence) คือการเลี้ยงดูแบบรักและตามใจ พ่อแม่สอนให้เด็กเห็นแก่ตัว เอาตัวเองเป็นจุดศูนย์กลาง เด็กจะเติบโตแบบอยู่กับคนอื่นได้ยาก ชอบตำหนิคนอื่น

3. การเลี้ยงดูแบบวิตกกังวล (Anxious attitude) พบในพ่อแม่ที่เคยมีประสบการณ์ไม่ดีและกลัวว่าลูกจะเป็นเหมือนตน แม่ที่มีความวิตกกังวลนี้จะทำให้เด็กกลายเป็นเด็กขี้กังวลได้

4. การเลี้ยงดูแบบทอดทิ้ง (Rejection) พบในพ่อแม่ที่ไม่มีการเตรียมตัวก่อนแต่งงาน พ่อแม่อายุน้อย เศรษฐกิจไม่ดี เด็กที่เกิดมาได้เพศที่ไม่ตรงตามที่พ่อแม่ต้องการ เด็กพิการ เจ็บป่วย หรือมีพฤติกรรมที่ผิดปกติ พ่อแม่จะไม่สนใจลูกเลยทำให้ลูกระแวงไม่ไว้วางใจ (Mistrust) และกลายเป็นเด็กก้าวร้าว หยาบคายเป็นอันธพาลได้

5. การเลี้ยงดูแบบเข้มงวด (Perfectionist) พ่อแม่จะตั้งความหวังในตัวลูกมาก จึงจัดการตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ให้ลูกทุกอย่าง เด็กจึงไม่ค่อยได้ใช้ความคิด และจะรู้สึกต้องพึ่งผู้อื่น เพราะต้องทำอะไรเพื่อสนองความต้องการของพ่อแม่ โดยเด็กเองอาจจะยอมรับความไม่สบายใจเอาไว้กับตน เด็กจะรู้สึกเป็นปมด้อยเมื่อรู้สึกว่าทำอะไรไม่สำเร็จ เมื่อโตขึ้นอาจจะมีความผิดปกติแบบเข้มงวดด้วย

6. การเลี้ยงดูแบบไม่คงเส้นคงวา (Inconsistency) พ่อแม่มักมีปัญหา คือ Impulsive (มีอารมณ์ที่ขยับยั้งไม่ได้) เด็กจะเกิดความสับสนไม่รู้ว่าพ่อแม่จะปฏิบัติต่อตนอย่างไร เด็กจะตอบสนองในรูปแบบของเด็กคือ หงุดหงิด ก้าวร้าว และจะเลือกทำในสิ่งที่ตนพอใจเท่านั้น

บทบาทของบิดามารดาที่มีต่อบุตร

บทบาทของบิดามารดามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กทั้งในปัจจุบันและอนาคต เด็กจะดีหรือร้ายบิดามารดามีส่วนสนับสนุนอยู่มาก บทบาทของทุกคนในครอบครัว ย่อมมีความสำคัญต่อกัน บิดามารดามีหน้าที่ต้องปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดีต่อบุตร ถ้าขาดการเอาใจใส่และขาดความรับผิดชอบ ก็จะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและบุตร บุตรมีหน้าที่สำคัญ คือ ต้องศึกษาหาความรู้ จึงจำเป็นที่จะต้องรู้จักบทบาทและหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาหาความรู้ให้ดี เป็นผู้ที่รู้จักบทบาทหน้าที่ของลูกที่ดีจะสามารถช่วยเหลือครอบครัวเกี่ยวกับงานบ้านตามความเหมาะสม ไม่ละเลยหน้าที่ต่างๆ ของตน

พกา สัตยธรรม (2543) กล่าวว่า ภาวะทางบ้านหรือสภาพความเป็นไปในบ้าน เป็นลักษณะของบรรยากาศความเป็นไปที่เกิดขึ้นจากทุกคนในครอบครัว ดังนี้

ก. บรรยากาศของการทอดทิ้ง หรือปล่อยปละละเลย แม้ว่าพ่อแม่จะอยู่บ้านเดียวกันกับลูกๆ แต่ลูกก็ขาดความใกล้ชิดกับพ่อแม่ เพราะพ่อแม่ไม่เอาใจใส่ลูกเท่าที่ควร เลี่ยงไปตามบุญตามกรรม หรือตามมีตามเกิด ไม่เห็นว่าลูกมีคุณค่าในครอบครัว ไม่มุ่งหวังอะไรกับลูก ไม่มีแรงกระตุ้นจากพ่อแม่ ขาดการให้ความรัก และความอบอุ่น เด็กจะถูกปล่อยให้อยู่กับแม่บ้าน ทำให้เด็กมีความรู้สึกขาดความผูกพันรักใคร่กับครอบครัว มีชีวิตแบบปล่อยตามสบายไม่มีจุดมุ่งหมาย ขาดความกระตือรือร้นมาสนใจในเรื่องการร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น มองชีวิตแบบไร้ความหมาย ไม่ทราบว่ามีชีวิตมีจุดมุ่งหมายอะไร

การปล่อยให้เด็กอยู่ในบ้านอย่างขาดความรักความอบอุ่น มีพ่อแม่ที่ไม่ได้ใกล้ชิดเหมือนไม่มีพ่อแม่ ทำให้เด็กว่าเหว่ ไม่มีจุดหมายที่จะทำอะไร เพื่อใคร ไม่สนใจการเรียน เมื่อมีปัญหาที่ไม่รู้จะหันหน้าไปพึ่งใคร การปล่อยให้เด็กต้องอยู่อย่างขาดความอบอุ่น มีพ่อแม่ที่เปรียบเสมือนไม่มี ย่อมทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิตได้ เด็กอาจเกิดความตึงเครียดในอารมณ์ สุขภาพจิตของเด็กจึงไม่ปกติ อันเนื่องมาจากการขาดความผูกพันใกล้ชิดในครอบครัว

ข. บรรยากาศครอบครัวที่แตกแยก คือ การที่พ่อแม่มีข้อขัดแย้งกัน ผลจากการขัดแย้งทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันเป็นประจำ ลูกๆ เมื่อได้พบกับการทะเลาะวิวาท ความก้าวร้าวของผู้ใหญ่ การใช้คำรุนแรง การทำลายสิ่งของ การทำร้ายซึ่งกันและกัน การไม่ปรองดอง สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีผลต่อลูกมาก เป็นการกระทบกระเทือนต่อจิตใจและความรู้สึกของเด็กมาก เมื่อพ่อแม่ทะเลาะกัน จิตใจจะว้าวุ่น ตัดสินใจไม่ได้ว่าควรจะทำอย่างไร อาจแบ่งลักษณะของเด็กได้เป็น 2 พวกคือ พวกแรกจะมีลักษณะเฉยเมย ถดถอย ไม่สู้และเศร้าซึม ไม่มีความสุขและไม่มีความหวัง พวกที่สอง จะมีลักษณะการแสดงออกในทางก้าวร้าวชวนวิวาท เกร อารมณ์หงุดหงิดและโกรธง่าย ทั้งสองลักษณะนี้ ถ้าเป็นพฤติกรรมที่แสดงอยู่เสมอ ย่อมทำให้สุขภาพจิตของเด็กไม่อยู่ในสภาพปกติ คือ เป็นสุขภาพจิต

เสีย ทั้งนี้เป็นเพราะสิ่งแวดล้อมในบ้านไม่ดี อันเนื่องมาจากครอบครัวที่ขาดความรักความอบอุ่นและความสุข

การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบิดา – มารดากับบุตร

การสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบิดา – มารดา กับบุตรตามแนวคิดของ (อึ้งใน มาลี จูฑา, 2542, หน้า 244) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. สร้างความสัมพันธ์อันดีโดยถ่ายทอดมรดกทางสังคมให้แก่บุตร ด้วยการอบรมสั่งสอนถึงการดำเนินชีวิตที่ดี ประกอบด้วย มารยาททางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ความเกรงใจ การมีน้ำใจ และการเสียสละ
2. สร้างความสัมพันธ์อันดีโดยการตอบสนองความต้องการทางจิตวิทยา ด้วยการให้ความรัก ความอบอุ่น ให้อิสระภาพ ให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง ให้มีส่วนร่วมในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และปลูกฝังปรัชญาชีวิตที่พึงปรารถนา เช่น ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร และความซื่อสัตย์สุจริต
3. สร้างความสัมพันธ์อันดีโดยการตอบสนองความต้องการทางสรีรวิทยา ด้วยการจัดหาอาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ สอดคล้องกับที่ได้รับประทานอาหารตามสมัยนิยม พยายามจัดเวลาให้ได้รับประทานพร้อมกันทั้งครอบครัว สัปดาห์ละ 3-5 วัน จัดหาเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มให้ได้ตามความต้องการของบุตร ประมาณร้อยละ 75 เพื่อฝึกการรอคอย การรู้จักค่าของเงินและค่าของความไม่ได้ดั่งใจ ฝึกการขับถ่ายให้เป็นเวลา หลีกเลี่ยงการกลั้นปัสสาวะอันอาจเป็นสาเหตุทำให้กระเพาะปัสสาวะอักเสบได้ และการใช้ผ้าอนามัย ตลอดจนการทิ้งผ้าอนามัยอย่างถูกวิธี การเตรียมกระดาดทิชชูก่อนจะเข้าห้องน้ำ การป้องกันโรคติดต่อที่เป็นอันตราย ได้แก่ เชงไอวี และหัดเยอรมัน วิธีคุมกำเนิด การตรวจฟันเป็นประจำทุก 6 เดือน การจัดห้องนอนให้ถูกสุขลักษณะ การออกกำลังกาย การพักผ่อนนอนหลับเพียงพอ การป้องกันอุบัติเหตุในการเดินทาง ตลอดจนการถูกระงับการมีดีมีร้ายทางเพศ พยายามให้ระมัดระวังตนเอง โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและความปลอดภัยไว้ก่อนเสมอ
4. สร้างความสัมพันธ์อันดีโดยการส่งเสริมความสนใจ ด้วยการจัดหาหรือซื้อหนังสือ อุปกรณ์ และเครื่องมือเกี่ยวกับกีฬา ดนตรี และคอมพิวเตอร์ ตลอดจนการใช้เวลาว่างร่วมกัน เช่น ดูโทรทัศน์ เล่นอินเทอร์เน็ต เล่นสนุกเกอร์(ที่บ้าน) และไปท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น
5. สร้างความสัมพันธ์อันดีโดยการส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาอบรม ด้วยการจัดหาโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่ได้มาตรฐาน เพื่อเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตั้งแต่การศึกษาระดับชั้นพื้นฐานถึงระดับอุดมศึกษา บิดา – มารดาต้องเอาใจใส่ติดตามพฤติกรรม การไป-กลับโรงเรียน การทำการบ้าน การส่งรายงาน และกิจกรรมกลุ่ม เพื่อฝึกความรับผิดชอบต่อตนเองและกลุ่ม และควรทำความรู้จักเพื่อนของบุตรด้วย

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ มีงานวิจัยที่สำคัญและที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

สร้อยสุดา วิทยากรและคณะ (2528) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการเด็กปกติที่อยู่กับพ่อแม่กับเด็กปกติกำพร้า พบว่า เด็กกำพร้าจะมีพัฒนาการช้า ไม่เหมาะสมกับอายุจริงของเด็ก มีความบกพร่องทางด้านการพูด การสื่อสารมากกว่าเด็กปกติที่อยู่กับพ่อแม่ และยังพบว่ามารดาของเด็กให้การเลี้ยงดู เอาใจใส่บุตรได้ดีกว่าญาติและเพื่อนบ้าน ซึ่งทำให้เด็กมีพัฒนาการได้เหมาะสมกับวัยมากที่สุดด้วย

สำหรับ แรมจันทร์ แลสันกลาง (2542) ได้ทำการศึกษา การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของผู้ปกครองที่ไม่ใช่บิดามารดา พบว่า ผู้ปกครองทุกคนรอบคอบรอบรั้วเป็นปู่ย่า ตายาย ของเด็ก ให้ความสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกายเป็นอย่างดี เด็กจะยึดเอาผู้ปกครองที่เลี้ยงดูเสมือนบิดามารดาของตน ผู้ปกครองให้ความรัก ตามใจและช่วยเหลือเด็กมากเกินไป ทำให้เด็กมีพฤติกรรมเอาแต่ใจตนเองไม่ฟังเหตุผล ในเรื่องการสอนคุณธรรม การฝึกอบรมมารยาทต่างๆ การสร้างสุขนิสัยที่ดีให้แก่เด็กพบน้อยมากและไม่สม่ำเสมอ เด็กได้เรียนรู้สิ่งต่างๆรอบตัวจากการเล่น มีการเลียนแบบการกระทำของผู้ปกครองและผู้ใกล้ชิด ผู้ปกครองจัดสภาพแวดล้อม สื่อ วัสดุอุปกรณ์ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้้อย่างมาก

ส่วน รัตนา ชัยทิพย์ (อ้างใน สงวน สุธงษิณ, 2543, หน้า 40) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับพฤติกรรมการตอบสนอง ระหว่างบุคคล และการปรับตัวของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการสรุปวิจัยได้ดังนี้

1. เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบฝึกให้ฟังตนเอง และแบบยับยั้งการฟังตนเอง มีพฤติกรรมการตอบสนองระหว่างบุคคล ในลักษณะแก้ปัญหาไม่แตกต่างกัน
2. เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบฝึกให้ฟังตนเอง มีการปรับตัวดีกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบยับยั้งการฟังตนเอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
3. เด็กในกรุงเทพมหานคร และเด็กในจังหวัดนครสวรรค์ มีการปรับตัวไม่แตกต่างกัน
4. เด็กชายและเด็กหญิงมีการปรับตัวไม่แตกต่างกัน

จากผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในการหล่อหลอมพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็ก ทั้งนี้เพราะเด็กจะมีชีวิตและความผูกพันในครอบครัวมากกว่าสถาบันอื่น ๆ ฉะนั้นการอบรมสั่งสอน บรรยาย และพฤติกรรมการประพฤติปฏิบัติของบิดามารดา และสมาชิกในครอบครัวในชีวิตประจำวันจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและพัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กเป็นอย่างยิ่ง

จากการศึกษาของ ลิจิต อุทัยศรี (2546) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กแฝดชายวัย 2 ขวบครึ่ง การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้กรณีศึกษา มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมทางสังคมของเด็กแฝดชายสองคนผู้ซึ่งอาศัยอยู่ใน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทั้งสองอยู่ในช่วงอายุ 2-3 ขวบ ในการศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต บันทึก พฤติกรรมเป็นระยะเวลาประมาณ 3 เดือน และการสอบถามจากพ่อ แม่ และพี่เลี้ยง ในการวิเคราะห์ พฤติกรรมทางสังคมจากการมีปฏิสัมพันธ์ของเด็กแฝดทั้งสองคนกับพ่อ แม่ ญาติ พี่เลี้ยง และเด็กวัยใกล้เคียงกันกับเด็กต่างวัย รวมถึงผู้ที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับเด็กแฝดทั้งสอง และในด้านพฤติกรรมทางสังคมและการพัฒนาการของเด็กแฝดทั้งสองคนนั้น ผลการศึกษาพบว่า เด็กแฝดทั้งสองคนมี พฤติกรรมทางสังคมที่เป็นไปตามช่วงวัย คือ วัยเด็กตอนต้น พฤติกรรมทางสังคมของเด็กแฝดทั้งสองที่แสดงออกมามีสิ่งที่เกี่ยวข้อง คือ ตัวของเด็กแฝดทั้งสอง บุคคลรอบข้าง และสิ่งแวดล้อมที่เด็กแฝดทั้งสองเข้าไปอยู่ และ พฤติกรรมทางสังคมมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของเด็ก

สำหรับ อรทัย ชื่นมณูญและคณะ (2545) ทำการศึกษา การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งแวดล้อมทางสังคม การบรรลุนตามขั้นพัฒนาการและพฤติกรรมทางสังคมของวัยรุ่นใน กรุงเทพมหานครพบว่า นักเรียนวัยรุ่นได้รับประสบการณ์จากครอบครัวในระดับมากและได้รับ ประสบการณ์จากโรงเรียนในระดับปานกลาง สามารถบรรลุนตามขั้นพัฒนาการ นักเรียนวัยรุ่นที่ได้รับ สิ่งแวดล้อมทางสังคมต่างกันจะบรรลุนตามขั้นพัฒนาการต่างกัน และจะมีพฤติกรรมทาง สังคมที่แตกต่างกันออกไป

จากการศึกษาของ อลิสา วัชรสินธุ (2545) ซึ่งทำการศึกษาการเล่นวิดีโอเกมกับพฤติกรรม ทางสังคมของนักเรียนชายชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ อนุญาตให้นักเรียนเล่นวิดีโอเกมโดยมีเงื่อนไข ซึ่งผู้ปกครองส่วนใหญ่คาดว่าประโยชน์ของการเล่น วิดีโอเกม คือการได้รับความเพลิดเพลิน นอกจากนี้การศึกษาในเรื่องของความแตกต่างระหว่าง คะแนนพฤติกรรมทางสังคมก่อนและหลังเล่นวิดีโอเกมของนักเรียน พบว่า พฤติกรรมทางสังคม หลังจากการเล่นวิดีโอเกมลดลง

นอกจากนี้ วินัส ศรีศักดิ์ (2545) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมครอบครัวที่สัมพันธ์กับบุคลิก ภาวะทาง อารมณ์ของวัยรุ่นในศูนย์บำบัดรักษายาเสพติดภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ ในการศึกษา นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมครอบครัวต่อบุคลิกภาวะอารมณ์และศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับ พฤติกรรมเสพติด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ วัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 14-18 ปีบริบูรณ์ ที่เข้ารับการบำบัดรักษาเสพติด ในศูนย์บำบัดรักษาเสพติดภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 73 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถามพฤติกรรมครอบครัว และแบบทดสอบบุคลิก ภาวะทางอารมณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ การแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ การเปรียบเทียบ

โดยใช้ t-test และ F-test และการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน พบว่า วัยรุ่นที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูลักษณะแบบประชาธิปไตยมากที่สุด ระดับความสามารถทางพฤติกรรมทางอารมณ์ของวัยรุ่นที่เป็นกลุ่มตัวอย่างอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด และลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครองที่ปฏิบัติต่อวัยรุ่นมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางอารมณ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากงานวิจัยต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นว่าพฤติกรรมทางสังคมนั้นมีผลทั้งต่อตนเอง และผู้อื่นในด้านต่าง ๆ และมีผลต่อการใช้ชีวิตในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิตในโรงเรียน บ้าน และบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมที่ได้กระทำลงไป ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูจากผู้ปกครองที่ไม่ใช่บิดามารดา โดยนำสาระสำคัญจากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวมาประกอบแนวคิด ในการศึกษาในการทำการวิจัยครั้งนี้